

nientis. O ergo, quem nemo quærit vere, et non invenit, quippe cum ipsa veritas te quærendi in conscientia quærentis non suspectum jam habeat responsum aliquatenus inventæ veritatis; inveni nos, ut inveniamus te; veni in nos, ut eamus in te, et vivamus in te, quia vere non est volentis, neque

currentis, sed tui miserentis. Tu prior inspira, ut credamus; tu conforta, ut speremus; tu provoca et accende, ut amemus; totumque de nobis tuum sit, ut bene nobis in te sit, in quo vivimus, moveamur et sumus.

ÆNIGMA FIDEI.

(Bibliotheca Cisterciensis t. IV, p. 93.)

Humanæ infirmitatis religiosa confessio est, de Deo hoc solum nosse, quod Deus est. Cæterum essentiam ejus vel naturam, et secreta illa imperscrutabilis iudicii ejus decreta investigare quidem et perscrutari pium est: quæ tamen cum mens terrena non penetret, inscrutabilia et investigabilia esse constandum est. Quorum alterum religiosæ voluntatis est, alterum imperscrutabilis naturæ. Unde et Apostolus, cujus fidem homo sæculi non capit, et cujus sensus dicta alius præterquam ipsius verba non explicant, perscrutando et investigando ea stupet: et dicit: « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei: quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viæ ejus (Rom. 11). » Ubi ergo tanta fortitudo trepidat, humanæ verecundiæ modum religiosa omnipotentis fides concludat, neque se infirmitas intelligentiæ nostræ ad perscrutanda ea quæ perspicendi naturam non habent, extendat. Si enim cernentibus solis claritatem virtus rontuentis virtute luminis obstupescit, intantum, ut si quando causam radiantis lucis sollicitius acies curiosæ contemplationis inquirat, usque ad emortuum videndi sensum oculorum natura revocetur, accidatque magis nitendo videre ne videat: quid nobis in Dei rebus et sole justitiæ expectandum est? Nonne volenti supersapere incumbet stultitia? Nonne ipsum acre intelligendi lumen stupor hebetis desipientiæ occupabit? Non enim causa inferior causam naturæ potioris intelligit, nec subjacet humanæ conceptioni ratio cælestis. Nam intra conditionem infirmitatis erit, quidquid infirmi hominis conscientiæ subdetur. Sed in quantum ratio cælestis se permittit intelligi, in tantum expetenda est; ne si contenti ejus indulgentiæ moderamine non sumus, amittamus indulta. Estne ergo in Deo, quod percipi possit? Est plane, si modo hoc velis, quod possis. Cæterum si ultra quam potes, speres, id quoque quod potuisti, non poteris. Visio namque facie ad faciem, et plena cognitio nemini hic datur, sed pro merito fidei, qua credimus hic quod non videmus, in futuro promittitur. Habemus enim interim hic promissorum bonorum lumen in fide: in qua tanquam per speculum et in ænigmate felicium rerum, et futurorum bonorum imaginem intuemur. Si enim quæritur, utrum in

B hac vita mortali a mortali homine potest videri Deus, respondemus, potest: sed non corporeis oculis, sicut videmus hunc solem; vel mentis obtutu, sicut unusquisque semetipsum videt aliquid quærentem aut scientem; sed fide, quæ canonicarum Scripturarum auctoritate muniatur.

Visus est tamen a Patribus ea specie quam voluntas elegit, non natura formavit (Aug. epist. 112). « Deum enim nemo vidit unquam, » ait evangelista Joannes (Joan. 1); utique sicut videntur ista, quæ visibilia dicuntur. Propter quod et continuo subjunxit: « Unigenitus qui est in sinu Patris, ipse narravit. » Deum enim corporeis oculis istis nemo unquam vidit; sed narrante Unigenito, qui est in sinu Patris, narratione ineffabili, creatura rationalis munda et sancta impletur de visione ineffabili: quæ sic potest intelligere narrantem, sicuti verbum non sonus auribus strepens, sed imago mentibus innotescens, ut illud ei interna et manifesta luce clarescat, quod dictum est a Domino: « Philippe, qui videt me, videt et Patrem (Joan. xiv). » Desiderium enim veraciter piorum, quo videre Deum cupiunt, non, ut opinor, in eam speciem flagrat contuendam, qua quando vult, sicut vult, apparet quod ipse non est, sed in eam substantiam, qua ipse est id quod est. Videri enim hic mundo corde potest, comprehendendi non potest. Sed in hac quæstione Deum videndi, plus mihi videtur valere vivendi modus, quam loquendi. Nam qui didicerit a Domino Jesu Christo mitis esse et humilis corde, plus in hoc cogitando et orando proficiet, quam legendo vel audiendo, quamvis nonnunquam et legendo et audiendo proficiat. Nemo autem se dicat velle Deum videre, qui mundando cordi curam tantæ rei dignam noluerit impendere. Nemo enim valet Deum videre et vivere; quia necesse est attrahi ab hac vita mentem, quæ in illius visionis ineffabilitatem assumitur. Alterius namque et potioris vitæ est visio illa, quæ in futuro promittitur, sed jam hic in cunctis filiis gratiæ inchoatur.

Unigenitus ergo Filius Deitatis naturam atque substantiam insonabiliter narrans dignis idoneisque oculis tanto conspectui, etiam in hac vita invisibiliter monstrat: et qui potest Deum invisibili-

ter videre, potest et invisibiliter adhærere. Deus enim invisibilis et incorruptibilis, « qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibleem, quem nemo hominum videt, vel videre potest (1 Tim. vi), » per id quod videt homo corporeus corpora, per hoc ab hominibus videri non potest. Qui si et mentibus piorum esset inaccessibleis, non diceretur : « Accedite ad eum, et illuminamini (Psal. xxxiii). » Et si mentibus piorum esset invisibilis, non diceretur, « quia videbimus eum sicuti est (1 Joan. iii). » Perspiciamus totam ipsam Epistolam Joannis. Dilectissimi, inquit, « nunc Filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus autem, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (ibid.). » In tantum ergo eum videbimus, in quantum similes ei erimus : et inde eum videbimus, unde similes ei erimus, mente scilicet : quia et nunc intantum non videmus, in quantum dissimiles ab eo sumus. Quis autem vel demeritis dixerit, corpore nos similes Deo fore? In interiore ergo homine similitudo ista est, qua renovatur homo de die in diem in agitione Dei, secundum imaginem ejus qui creavit eum : ubi tanto ei efficiuntur similiores, quanto magis in ejus cognitionem charitatemque proficimus ; et intantum eum propinquius ac familiarius videmus, in quantum cognoscendo eum ac diligendo efficiuntur ei similiores. In quo quantuscunque hic profectus fuerit, longe est ab illa perfectione, qua Deus videbitur sicuti est facie ad faciem : ubi tanta erit excellentia, ut multo plus adspicatur charitas, quam vel fides credidit, vel spes desideravit : plus inveniat adeptio, quam formabat cogitatio. Regio namque est illa viventium ac videntium, intellectualium et intelligibilium, ubi sine ulla corporis similitudine veritas cernitur, nullis opinionum falsarum nebulis offuscatur. Ibi enim sicut in Trinitate quæ Deus est, mutuo se vident Pater et Filius, et mutuo se videre, unum eos esse est, et hoc alterum esse, quod alter est ; sic qui ad hoc prædestinati sunt, et in hoc assumpti fuerint, videbunt Deum sicuti est, et videndo efficiuntur sicut ipse est, similes ei. Ubi etiam sicut in Patre et Filio, quæ visio, ipsa unitas est ; sic in Deo et homine, quæ visio, ipsa similitudo futura est. Spiritus sanctus unitas Patris et Filii, ipse etiam charitas et similitudo Dei et hominis ; sed aliter in summa essentia, aliter in inferiore natura. Ibi enim videbitur claritas Domini, non per visionem significantem, sive corporalem, sicut visa est in monte Sina (Exod. iii), sive spiritalem sicut vidit Isaias (Isai. vi), vel Joannes in Apocalypsi (Apoc. i), sed per speciem ; non per speculum et in ænigmate, sicut hic videtur ab hominibus qui digni sunt hac visione, quantum eam capere potest mens humana secundum assumptam gratiam, sed facie ad faciem. Quod quisquis arbitratur homini vitam istam mortalem adhuc agenti posse contingere, scilicet ut dimoto atque discusso omni nubilo phantasiarum corporalium atque car-

nalium, serenissima incommutabilis veritatis luce potiatur, et mente penitus a consuetudine vitæ hujus alienata, illi constanter et indeclinabiliter hæreat : nequaquam quid quærat, intelligit. Alterius enim vitæ hoc est ; et quisquis omnia quæ ibi habenda sunt vult hic habere, ostendit se fidem non habere. Sed credenti colligitur meritum, videnti redditur præmium.

Credat ergo potius sublimi auctoritati minimeque fallaci, quando sumus in corpore, peregrinari nos a Domino, et ambulare nos per fidem, non per speciem (1 Cor. v) ; ac sic perseveranter retinens atque custodiens fidem, spem et charitatem, intendat in speciem, ex pignore Spiritus sancti, quod accepimus ; qui nos docebit omnem veritatem, cum Deus qui suscitavit Dominum Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora nostra per inhabitantem Spiritum ejus in nobis. Prius autem quam vivificetur, hoc quod mortuum est propter peccatum, procul dubio corruptibile est, et aggravat animam. Quæ quando adjuncta excedit hanc nebulam qua tegitur omnis terra, id est hanc carnalem caliginem qua tegitur omnis vita terrena, tanquam rapida coruscatione perstringitur, et in suam infirmitatem redit, vivente desiderio quo rursus erigatur, nec sufficiente munditia, qua figatur. Quod quanto quisque magis potest, tanto major est ; quanto autem minus, tanto minor. Si autem nihil adhuc tale mens hominis experta est, in qua tam n habitat Christus per fidem, insistendum est minusculis et mortificandis concupiscentiis carnis et oculorum, et superbiciæ vitæ hujus ; et cum moralis actione virtutis omni studio fidei robur addendum, quoadusque perfecte mortificatus ea morte de qua dictum est Moysi : « Non enim videbit me homo et vivet (Exod. xxxiii) ; » incipiat vivere ea vita, de qua item Dominus dicit, orans Deum Patrem pro discipulis suis : « Ille est autem vita æterna, ut cognoscant te Deum verum, et quem misisti Jesum Christum (Joan. xvii). »

In quo qui evigilavit jam in Deum, Spiritus sancti calore excitatus, atque in ejus amore coram se ipse viluit sibi ; volensque intrare ad eum nec valens, eoque lucente sibi attendit in se ; invenitque se et suam ægritudinem illius munditiæ contemperari non posse : flere dulce habet, et eum precari, ut etiam atque etiam misereatur, donec exuat totam miseriam, et precari cum fiducia jam gratuito pignore salutis accepto per ejus unicum Salvatorem hominum et illuminatorem. Hunc vero ita egentem et dolentem scientia non inflat, quia charitas ædificat. Præposuit enim scientiam scientiæ ; præposuit scire infirmitatem suam, magis quam scire mundi mœnia, fundamenta terrarum et fastigia cœlorum ; et hanc apponendo scientiam apposuit dolorem, dolorem peregrinationis suæ ex desiderio patriæ suæ, et Conditoris ejus beati Dei sui. In hoc genere hominum, in familia Christi tui, Domine Deus meus, si iuter pauperes tuos gemo pauper, da mihi de pane

luc: et quærentem vultum tuum, Domine; requi-
rentem et esurientem et sitientem justitiam tuam
in contemplatione vultus tui; da mihi satiari de ve-
ritate tua, non de phantasmate cordis mei; ne re-
pellendo tuam veritatem, resiliam et recidam in
vanitatem meam. Ego certe sentio quam multa
segmenta pariat cor humanum. Quid enim est cor
meum, nisi cor humanum? Sed hoc oro te Deum
cordis mei, ut nihil ex his segmentis, mihi pro so-
lido vero inhaereat; sed inde veniat mihi lumen ve-
ritatis tuæ, unde mihi quamvis projecto a facie ocu-
lorum tuorum, et de longinquo redire conanti per
viam quam stravisti nobis humanitate Unigeniti tui,
aura veritatis ejus aspergitur: quam intantum, licet
mutabilem, gratanter haurio, inquantum in ea nil
mutabile viden; nec locis et temporibus sicut cor-
pora; nec solis temporibus, et quasi locis, sicut spi-
rituum nostrorum cogitationes, nec solis temporibus,
et nulla vel imagine locorum, sicut quædam mentium
nostrarum ratiocinationes. Omnino enim essentia
tua, qua es quod es, nihil habet mutabile, nec in
æternitate, nec in veritate, nec in voluntate; quia
æterna ibi est veritas, et vera ibi est charitas, vera
æternitas, et chara ibi est æternitas, chara veritas.
Idcirco namque, quoniam exsulavimus ab incom-
mutabili gaudio, nec tamen inde præcisi sumus vel
abrupti, ut non etiam in istis mutabilibus et tempo-
ralibus æternitatem, veritatem, beatitudinem, quæ-
ramus: nec mori enim, nec falli, nec perturbari vo-
lumus; missa sunt nobis divinitus, missa congrua
peregrinationi nostræ, quibus admoneremur, non
hic esse, quod quærimus; sed illic ab ista esse red-
eundum; unde nisi penderemus, hic ea non quære-
remus. « Cum » enim « venit plenitudo temporis misit
Deus Filium suum, factum est muliere, factum sub
lege (*Galat. iv*) : » usque adeo parvum, ut factum;
et eo utique missum, quo factum. Venit mira do-
cens et mirabiliter ea hominibus persuadens: con-
temptum eorum quæ videntur, præ amore
eorum quæ non videntur; contemptum sui, præ
amore Dei. Venit incredibilia faciens, et incre-
dibilia ea hominibus credenda contradens. Humi-
liatus enim est Dominus Jesus Christus, ut nos hu-
miles esse doceret. Conceptus est continens omnia,
natus est gigneus omnia, mortuus est vivificans omnia.
Post triduum resurrexit et ascendit in cælum,
et humanam carnem quam assumpserat ad Patris
dexteram collocavit. Mirabile hoc est: sed multo
mirabilius est totum mundum rem tam incredibilem
credidisse.

Quod et si ipse modus consideretur a nobis, quo
credidit mundus, etiam ipse vere divinus advertitur
et valde mirabilis invenitur. Ineruditus namque li-
beralibus disciplinis, et omnino quantum ad doctri-
nas sæculi pertinet, impolitos homines, non peritos
grammatica, non armatos dialectica, piscatores
Christus cum retibus fidei ad mare sæculi paucissi-
mos misit, duodecim, ex quibus unus abiit retror-
sum. Et tamen sic per eos omni genere piscium re-

plevit Ecclesias, ut plurimi etiam ex ipsis sapientibus
sæculi; quibus videbatur ignominiosa crux
Christi, ea in fronte siguentur; et de qua erube-
scendum putabant, eam in arce pudoris constituent.
Cum ergo ægrotaret totus mundus, hoc modo venit
ad eos Verbum Dei carne velatum, ad sanandum
eum de interitionibus suis, manibus suis medica-
menta conficiens, et spargens ea super morbos orbis
terrarum, Evangelium regni quod prædicandum erat
in universo mundo, et Scripturam Veteris et Novi
Testamenti, quæ de ipso est. Tantamque ei dedit
auctoritatem in universo mundo, quantam habere
oportebat rem per quam Deus innotescere vellet ho-
minibus, et ab hominibus credi sibi. Cui cum se
humiliter credunt homines, et credendo ei subji-
ciuntur; ipsa est fides per quam mundantur beati
mundo corde, quibus hoc promittitur videndum, vi-
suri non nisi per fidem mundantur. Quia enim ad
æterna capessenda idonei non eramus, sordesque
peccatorum nos prægravabant temporalium rerum
amore contractæ, et de propagine mortalitatis tan-
quam naturaliter inolitæ, purgandi eramus. Purgati
autem ut contemperaremur æternis, non nisi per
temporalia poteramus; quamlibet jam contemperati
tenebamur.

Quia enim in temporalia devenimus, et eorum
amore ab æternis impedimur, quædam nos tempo-
ralis medicina suscipit curandos; quæ non scientes,
sed credentes ad salutem vocat, non naturæ excel-
lentiæ, sed temporis ordine prior. Nam in quem lo-
cum quisque ceciderit, ibi debet incumbere et inniti
ut resurgat. Formæ carnales amore suo nos deti-
nent, in quem per consensum peccati cecidimus,
ipsis innitendum est, ut surgamus. Idcirco Filius
Dei qui in forma Dei erat, exinanivit semetipsum
formam servi accipiens, ut homines in homine Deum
credendo recipientes, accepta potestate, efficerentur
filii Dei. Non enim ad eum qui ubique præsens est,
locis movemur; sed bono studio bonisque moribus.
Quod non possemus, nisi ipsa sapientia tantæ in-
firmitati nostræ congruere dignaretur, et vivendi
nobis præberet exemplum, non aliter quam in ho-
mine, quoniam et nos homines sumus. Sed quia
nos cum ad illam venimus, sapienter facimus; ipsa
cum ad nos venit ab hominibus superbis quasi stulte
fecisse putatur. Et quoniam nos cum ad illam veni-
mus, convalescimus; ipsa cum ad nos venit, quasi
infirmata est. Sed quod stultum est Dei, sapientius
est quam homines; et quod infirmum, fortius quam
homines. Cum ergo omnibus modis medeatur animis
Deus pro temporum opportunitatibus, quæ mira sa-
pientia ab ipso ordinantur, nullo modo beneficen-
tius consuluit generi humano, quam cum ipsa Dei
sapientia, id est unicus Filius consubstantialis Patri
et coæternus, totum hominem suscipere dignatus
est, Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.
Ita enim demonstravit carnalibus, et non valenti-
bus intueri mente, veritatem, corporeisque sensi-
bus deditis, quam excelsum locum inter creaturas

habeat humana natura; quod non solum visibiliter, A nam id poterat et in aliquo aethereo corpore ad nostrorum aspectum tolerantiam temperato, sed hominibus in vero homine apparuit. Ipsa enim natura suscipienda erat, quæ liberanda: et ne quis forte sexus a suo Creatore se contemptum putaret, virum suscepit, natus ex femina est. Nihil egit vi, sed omnia suadendo et monendo.

Vetere quippe servitute transacta, tempus novæ libertatis illuxerat, et opportune jam homini suadebatur atque salubriter, quam libero creatus esset arbitrio. Miraculis conciliavit fidem Deo, qui ipse erat; passione homini, quem gerebat. Satellites voluptatum divitias perniciose populi appetebant; pauper esse voluit. Honoribus et imperiis inhiabant: Rex esse noluit. Carnales filios magnum bonum putabant; tale conjugium proleique contempsit. Contumelias superbissime horrebant; omne genus contumeliarum sustinuit. Injurias intolerabiles esse arbitrabantur: quæ major injuria, quam justum innocentemque damnari? Dolores corporis execrabantur; flagellatus atque cruciatus est. Mori metuebant; morte multatus est. Ignominiosum genus mortis crucem putabant; crucifixus est. Omnia quæ habere cupientes non recte vivebamus, carendo vilesfecit. Omnia quæ vitare cupientes a pietatis studio deviamus, perpetiundo dejecit. Nullum enim peccatum committi potest, nisi dum appetuntur ea, quæ ille contempsit; aut fugiuntur, quæ ille sustinuit. Tota igitur vita ejus in terris, per hominem quem suscipere dignatus est, disciplina morum fuit. C Quæ cum incunctanter creduntur, et cum fide cogitantur ad diligendum quod creditur, et videndum sicut creditur, quid nisi mundatur cor, ad videndum quod mundis cordibus promittitur?

Quoniam vero divina providentia non solum singulis hominibus quasi privatim, sed et universo humano generi tanquam publice consulit; quid cum singulis agatur, ipse Deus scit, qui agit, atque ipsi cum quibus agitur sciunt; quid autem agatur cum genere humano per historiam commendari voluit, et per prophetiam, et ad utrumque fides habenda est, ut unusquisque hominum fidelium, et ex eo quod singulariter a Deo accepit, et ex eo quod cum genere humano, credat fideliter cum Deo spiritum suum. Temporalium autem rerum fides, sive visibilium, sive invisibilium, magis credendo quam intelligendo valet; ubi nisi credatur quod dicitur, nulla prorsus ratione id persuaderi potest. Hujus ergo religionis sectandæ caput est historia et prophetia temporalis dispensationis divinæ providentiæ, pro salute generis humani in æternam vitam reformandi atque reparandi. Quæ cum credita fuerint, mentem purgabit vitæ modus divinis præceptis conciliatus, et exemplis conformatus; et idoneam faciet spiritualibus percipiendis, quæ nec præterita sunt nec futura; sed eodem modo semper nuntiantia, et nulli mutabilitati obnoxia; id est, unum ipsum Deum, Patrem, et Filium, et Spiritum sanc-

tum. Et visibilium quidem rerum præteritarum, quæ temporaliter transierunt, sola fides est; quoniam non adhuc videnda sperantur, sed facta et transacta creduntur, sicut est illud, quod Christus semel pro peccatis nostris mortuus est et resurrexit; quod jam non speratur futurum, sed tantum diligitur factum. Ea vero quæ nondum sunt, sed futura sunt, ita creduntur, ut etiam videnda sperentur, et etiam diligantur; sicut est spiritualium corporum nostrorum resurrectio, licet ostendi modo nullo possint modo. Quæ vero ita sunt, ut neque prætereant, neque futura sint, sed æterna permaneant; partim sunt invisibilia, sicut sapientia et justitia; partim visibilia, sicut Christi jam immortale corpus. Sed invisibilia intellecta conspiciuntur, ac per hoc et ipso modo quodam sibi congruo videntur; et cum videntur, multo certiora sunt, quam ea quæ corporis sensus attingit. Sed ideo dicuntur invisibilia, quia oculis istis carnalibus videri omnino non possunt. At illa quæ visibilia sunt permanentia, possunt, si ostendantur, etiam his corporalibus oculis ostendi; sicut Dominus semetipsum discipulis post resurrectionem ostendit (*Matth. xxvii*); et post ascensionem Paulo apostolo (*I Cor. xv*) et Stephano diacono (*Act. vii*). Proinde ista visibilia permanentia ita credimus, ut, etiamsi non demonstrantur, speremus ea nos quandoque visuros; nec ea conemur ratione intellectuque comprehendere, nisi ut ea quia visibilia sunt, ab invisibilibus quasi distinctius cogitemus, cogitatione ea sicut occurrerint imaginantes, cum sæpius aliter sint, quam quomodo ea imaginamur. Justitiam vero et sapientiam, et quidquid ejusmodi est, non aliter imaginamur; aliter contuemur; sed hæc invisibilia mentis atque rationis intentione intellecta conspiciunt sine ullis formis vel molibus corporalibus; sine ullis figuris lineamentisque membrorum, sine ullis localibus finibus, sive spatiis infinitis.

Similiter contuemur et lumen ipsum, quo cuncta ista discernimus, speciem scilicet æternæ rationis: in qua nobis satis apparet, quid credamus incognitum, quid cognitum teneamus: quam formam sensu corporis recordemur, quam cogitatione fingamus; quid corporis sensus attingat, quid imaginetur animus simile corpori, quid certum et omnium corporum dissimillimum intelligentia contempletur. Hoc enim lumen, ubi hæc cuncta dijudicantur, non utique, sicut hujus solis et cujusque corporei luminis fulgor, per localia spatia circumquaque diffunditur, mentemque nostram quasi visibili splendore collestrat; sed invisibiliter et ineffabiliter, et tamen intelligibiliter, lucet: tamque nobis certum est, quam nobis efficit certa, quæ secundum ipsum cuncta conspiciuntur.

Cum autem tria sint rerum genera quæ videntur, unum corporeum, sicut hoc cælum et terra ista, et quidquid in eis corporeus sensus cernit et tangit; alterum simile corporalibus, sicut sunt ea quæ spiritu cogitata imaginamur, sive recordata vel oblata

quasi corpora contuemur : unde sunt etiam visiones quæ in somnis vel in aliquo mentis excessu his quasi localibus quantitibus ingeruntur ; tertium ab utroque discretum, quod neque sit corpus, neque habeat aliquam similitudinem corporis, sicuti est sapientia, quæ mente intellecta conspicitur, et in ejus luce de his omnibus veraciter judicatur : in quo istorum generum credenda est, quam nosse volumus, Trinitas Deus? Profecto aut in aliquo, aut in nullo. Si in aliquo, eo utique quod est aliis duobus præstantius, sicut esse sapientia. Quod si donum ejus in nobis est, et minus est quam illa summa et incommutabilis sapientia, quæ Dei sapientia dicitur ; puto quod non debemus dono suo inferius cogitare donantem. Si autem aliquis splendor ejus est in nobis, quæ nostra sapientia dicitur, quantumcumque ejus per speculum et in ænigmate capere possumus, oportet ut eum et ab omnibus corporibus, et ab omnibus corporalibus secernamus.

Si autem in nullo generum horum pronuntianda est esse ista Trinitas, et sic est invisibilis, ut nec mente videatur, multo minus de illa opinionem hujusmodi habere debemus, ut eam rebus corporalibus, vel corporalium rerum imaginibus similem esse credamus. Non enim corpora pulchritudine aut molis magnitudine superat, sed dissimilitudine ac disparilitate naturæ, etsi discreta est a comparatione honorum animi nostri, qualia sunt justitia, sapientia, charitas, et cætera talia : quæ certe non pendimus mole corporis, nec eorum quasi corporeas formas cogitatione figuramus ; sed ea, quando recte ea intelligimus, sine aliqua corpulentia vel similitudine corpulentæ in luce mentis aspicimus, quantum est ab omnium comparatione quantitatum et qualitatuum discretior? Nec tamen eam omnino ab intellectu nostro abhorrere, Apostolus testis est, ubi ait : « Invisibilia ejus per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur ; sempiterna quoque ejus virtus ac divinitas (Rom. i). » Quapropter licet eam, in his quæ nostris adjacent sensibus corporalibus, vel quod nos ipsi in interiore homine nostro sumus, scientia comprehendere laboremus, nec sufficiamus ; non tamen impudenter in ea quæ supra nos sunt, divina et ineffabilia, pietas fidelis irascitur : quam non virium suarum arrogantia inflat ; sed gratia et desiderium ipsius Conditoris ac Redemptoris inflammatur. Attendat autem homo intellectu suo quo Deum capere desiderat, nil in natura sua esse melius ; et videat utrum ibi videat ulla lineamenta formarum, nitores colorum, spatiosam granditatem, partium distantiam, molis distensionem, aliquas per locorum intervalla motiones, vel quid hujusmodi. Nil certe tale invenimus in eo, quo in natura nostra nihil melius invenimus ; hoc est in intellectu nostro, quo sapientiam ipsam capimus, in quantum ejus capaces sumus. Quod ergo non invenimus in meliore nostro, nequaquam admittere debemus in cogitando, ut quod tam incomparabiliter melius est omni meliore nostro.

A Sed tanta vis est amoris ut ea quæ cum amore diu cogitaverit humanus animus, eisquæ curæ glutine inhærescit, attrahat secum, etiam cum vel ad seipsum redit, sive ad eam quæ supra ipsum est, naturam divinitatis : et quia illa corpora sunt, quæ foris per sensus corporis adamavit, eorumque diuturna quadam familiaritate implicatus est, nec secum potest introrsum tanquam in regionem corporeæ naturæ ea inferre ; imagines eorum secum trahit, vix semetipsum vel naturam, ut dictum est, divinitatis, aliud esse imaginans, quam id, sine quo eam cogitare non potest. Hæc enim est maledictio, Domine Deus, qua maledixisti terram in opere Adam et filiorum ejus : quam cum operati fuerint, non reddit fructum suum, sed spinas ac tribulos germinat eis, ut in sudore vultus sui comedant panem suum (Gen. iii). Et quid facient pusilli tui, filii hominis, non tam de terra terreni, quam de cælo cælestis, viri dexteræ tuæ quem confirmasti tibi, jam primitias spiritus habentes, et ex ipsis expectantes redemptionem corporis sui? Nam et ipsi intra se ingemiscunt, jam olim a peccato liberati, sed nondum a pœna peccati ; ex pœna primi peccatoris euntes et flentes et mittentes semina sua ; et licet viventes de mensa tua ; vix tamen aliquando nisi post lacrymosos sudores et spinosas compunctiones pane suum quotidianum accipientes de manu tua. Panis enim vivus et vivificans eis est memoria abundantiae suavitatis tuæ, gratia visitationis, et alicujus visionis tuæ ; gaudium in sensu amoris tui et bonitatis tuæ. Mando namque gaudente, ipsos permittis flere ac lugere, illis desolationem, istis vero promittens consolationem : vis eos esurire ac sitiire, sed promittis eis æternam satietatem. Sed facis dilationem ad exercitium amoris, rursusque nonnunquam visitationis ac visionis tuæ aliquam eis copiam facis ad solatium dilationis. Et ubi per prævenientem gratiam puram invenis voluntatem et intentionem, tu in hora illa, visitationis tuæ, virtute præsentiae et abundantia gratiæ tuæ, perficis in mente fideli puritatem ; et puritas pro captu suo meretur visionem, sed sicut Apostolus dicit, « ex parte ; per speculum, et in ænigmate (I Cor. xiii). »

Quandiu enim peregrinantur in carne a te Domino Deo suo, nequaquam videndi te facultatem habent nisi ex parte, in quantum vivit in eis adhuc ex parte, quod ad vivendum te facie ad faciem, et sicuti es, perfecte tendentibus, prius mortificandum esse testatur Dominus loquens ad Moysen : « Non enim, » inquit, « videbit me homo et vivet (Exod. xxxiii). » Quod quid est, nisi corpus in nobis peccati naturaliter concretarum nobis concupiscentiarum carnis? Hinc namque tam anxie et lacrymabiliter liberari deprecatur, qui dicebat : « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Dominum nostrum Jesum Christum (Rom. vii). » Qui enim hoc dicebat, nequaquam per impatientiam hujus vitæ desiderabat corporaliter mori ; sed a viventibus adhuc in eo aliquibus concupiscentiis carnis

liberari, a quibus nemo liberat, nisi gratia Dei per A Dominum nostrum Jesum Christum, charitatem suam diffundendo in cordibus nostris per Spiritum sanctum, quem dat nobis (Rom. viii). Ipsa namque est lex, spiritus vitæ, liberans, sicut dicit idem Apostolus, a lege peccati et mortis: concupiscentiis scilicet carnis, quæ sicut sordes interioris oculi hominis, impediunt eum a videndo eo, quod non nisi mundo corde videtur: et a vita æterna, de qua Dominus dicit: « Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te Deum verum, et quem misisti Jesum Christum (Joan. xvii). » Ut enim ibi videat oculus interior ad videndum Deum factus, hic mundatur, ubi inchoatur visio, quæ ibi perficitur. Inchoatur enim hic sanctitate vite, et usu divinæ contemplationis; ubi amor meretur visionem, cum creditur, speratur ac diligitur, quod non videtur: perficienda ibi, ubi visio pascet amorem; cum omnis virtus erit, diligere quod habebitur, et tota beatitudo, habere quod diligitur. Idcirco dicebat, qui sic erat; et dicunt qui sic sunt: « Cupio dissolvi, et esse cum Christo: multo enim melius (II Cor. v). » Sic autem sunt, qui per fidem ambulantes, et si perfecti sunt viatores, nondum tamen sunt perventores: perfecti, in quantum ea quæ retro sunt oblii, in interiora se extendunt; viatores, in quantum adhuc in via sunt. Domine Deus cordis mei, et pars mea in æternum; finis omnis desiderii mei, et destinatum intentionis; inter hos, quamvis longe infra eos, et dissimiliter ab eis, jam olim aggressus viam ad te per fidem ambulandi ad recte vivendum, et disciplinam cordis mundandi ad videndum te et contemplandum; in hoc consensui, et nondum cœpi.

Sæpius autem cogitanti mihi de communi fide nostra in te, sine qua impossibile est placere tibi Domino Deo nostro, et in qua salutem omnium constituisti; et ideo omnium esse debet, tam pusillorum in Ecclesia Dei, quam magnorum; quomodo, cum quaeritur apud sanctos doctores scientia ejus tantis invenitur quæstionum perplexitatibus involuta, tantis disputationum ænigmatibus obscurata, ut vix a paucissimis hominibus puritas ejus queat apprehendi, visum est aliquando ad felicissima illa et aurea evangelicæ simplicitatis tempora prima recurrere, et ad proprium illum stylium Spiritus sancti tui, quo per ministerium eorum, qui unigenitum tuum Salvatorem nostrum venturum in carne potuerunt prævidere, seu qui venientem meruerunt videre, primo cœpit inscribi lex spiritus vitæ in tabulis cordis carnalibus credentium. Ubi cum plana omnia invenio, et rem communem tam sapientibus quam simplicibus, et quæ sic fortes exerceat, ut infirmos quosque a se non absterreat; redit ad memoriam exprobratio illa prophetica in populum Judæorum, quod contempserunt aquas Siloe domesticas, decurrentes cum silentio (Isa. viii); ierunt in viam Ægypti hibernæ aquas turbidas fluminis Ægyptii (Jerem. ii). Non enim sicut per alium prophetam quidam deplorant, cogimur ibi aquas nostras

pecunia comparare, nec dare manus Ægypto et Assyriis, ut saturemur pane (Thren. v); sed gratis omnia accipimus. Præsto ibi est omnibus divina auctoritas, cui contradicere nefas est, dicens: « Crede tantum, et salvus eris; et omnia possibilis credenti (Marc. v). » Audientes ergo ibi, Domine Deus noster, dicentem veritatem: « Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Math. xxviii): » statim credimus in te. Patrem, Filium et Spiritum sanctum.

Necque enim Veritas hoc diceret, nisi hoc essetis. Nec baptizari nos juberet, Domine Deus, in ejus nomine, qui non esset Dominus Deus. Nec in nomine, sed in nominibus, nisi vos, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, essetis unus Deus. Non enim diceretur voce divina: « Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est (Deut. vi), » nisi unus Deus essetis, qui Pater, et Filius, et Spiritus sanctus estis. Et si tu Deus Pater, ipse esses Filius tuus, Verbum tuum Christus; et ipse esses donum tuum, et donum Filii tui Spiritus sanctus, non legeremus in litteris veritatis: « Misit Deus Filium suum; » nec tu, Unigenite, diceret de Spiritu sancto, qui a Patre et a te procedit: « Quem mittet Pater in nomine meo (Joan. xix); » et: « Quem ego mittam vobis a Patre (Joan. xv). » Non ergo ipse Pater, qui Filius; non ipse Filius, qui Spiritus sanctus. Ad hanc regulam fidei dirigens omnem intentionem meam, quantum posse me facies, quaeram, Domine, vultum tuum; vultum tuum, Domine, requiram semper. Domine Deus meus, una spes mea, exaudi, ne fatigatus nolim te quaerere, sed quaeram te semper ardentem. Da quaerendi vires, qui voluntatem dedisti; et quantum sat erit, adauge voluntatem quam dedisti. Meminerim semper tui, intelligam te, diligam te, donec fideliter reminiscentem tui, et sobrie intelligentem te, et veraciter diligentem te, o Trinitas Deus, juxta plenitudinem quam tu scis, reformes me ad imaginem tuam, ad quam me creasti. Totum ergo hic habeo de Domino Deo meo, quod interim quaerebam, sine tormentis quæstionum, sine sophismatum insidiis, sine strepitu disputationum: scilicet quod sit, quod Pater, et Filius, et Spiritus sanctus sit. Hæc de Deo est mea fides; quia ipsa est catholica fides. Credo enim quod lego vel audio, quia ut credere, et hoc ipsum præcepit, qui veritatem se nominavit. Dixit enim: « Qui crediderit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur (Marc. xvi). » Et cui creditur, si non creditur veritati?

Ipse est Dominus Jesus Christus: cui qui credere, et in eum credere, noluerit, non est Christianus. Ego Christianum me profiteor; credo ei in quem credo; et credo Scripturis, in quibus vitam me habiturum confido. Hoc enim fundamentum est, quod sapientia Dei ordinavit; Verbum Dei dictavit; apostoli sicut sapientes architecti posuerunt: cui quicumque superædificare voluerit, videat quid superædificet; de fundamento autem securus sit. Fundamentum enim stabit: quod autem superædificabitur

ignis probabit (*1 Cor. iii*). De compositione autem fundamenti viderit ipse, qui composuit. Quid enim mihi querere? Quod in hac vita sciri non potest? Verbi gratia, quid mihi querere quomodo Trinitas ibi unitas sit, vel tres unum; cum Dominus et apostoli, et ante eos prophetæ, sic esse de Domino Deo nostro docuerunt, nec amplius aliquid addiderunt? Quod si Verbum et Sapientia Dei in hac vita nos scire voluisset, nemo melius quam ipse per semetipsum, seu per apostolos suos in mundo hoc docuisset. Nam et sancti Patres nostri doctores Ecclesiæ, post apostolos, confidenter dico, si licuisset, nil amplius dixissent; nec quaudiu potuerunt, super hoc aliquid addere voluerunt. Percurramus omnem seriem canonicarum Scripturarum, tam Veteris quam Novi Testamenti; nusquam quantum ad nomen Trinitatis, Trinitas Deus legitur; nusquam saltem tres esse, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, invenitur nisi in Epistola Joannis, ubi dicitur: « Tres sunt, qui testimonium perhibent in cælo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus: et hi tres unum sunt (*1 Joan. v*). » Quod et ipsum in antiqua translatione non habetur.

De nomine tamen et numero tantum hoc dico, non de sensu seu intellectu Trinitatis. Sicut enim jam dictum est, Deum Patrem, et Deum Filium, et Deum Spiritum sanctum, omnes illæ Scripturæ clamant unum esse Deum. Nusquam vero ibi prædicatur in divinitate tres personæ; nusquam relativa earum prædicatio; nusquam famosum illud homoousion nomen consubstantialitatis, vel saltem nomen simplicis substantiæ, nusquam ad aliquid, et si qua sunt his similia. Sed cum cœperunt in Ecclesia hæreses oriri, contra novitatem et verborum et sensuum cœperunt hæc et hujusmodi verba seu nomina in causa fidei inveniri: sine immutatione tamen sensuum antiquorum, et corruptione canonicarum Scripturarum. Propter quod etiam in idipsum auctoritatis ac reverentiæ nomina ipsa apud omnes fideles assumpta sunt ab antiquo; nomina Patris, et Filii et Spiritus sancti, et cætera antiqua nomina omnia rerum earum, quarum signa et hæc et illa sunt. In nominibus enim divinis, seu verbis quibuslibet, quibus aliquid dicitur de Deo, non tam signa ipsa nominum vel verborum attendenda sunt, quam id quod per signa ipsa designatur. Instabat enim tempus cribrandæ Catholicæ fidei, ut purgaretur; exercendæ, ut probaretur. Et ideo ineffabilis illa natura summi boni paulo indulgentius in verba humana passa est seipsam demittere, in adjutorium humanæ ad Deum pietatis; non tamen usque ad angustias humanæ rationis. Hujusmodi enim cum sint communis rationis instrumenta circa res communes; cum in causa fidei assumuntur, non nisi scandala sunt, si non rationi fidei fideliter coaptentur. Nec renuit magnus Dominus et sapientia ejus cujus non est numerus, numerorum nomen Trinitatis in eo quod simpliciter dicebatur, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus: nec novum

nomen homoousion in eo quod qui Pater, et Filius, et Spiritus sanctus dicebantur unus Deus, alterum secundum quod alterutrum sunt; alterum secundum quod ad se sunt, et unum sunt.

Prius enim quam in Ecclesia exurgeret Sabellinus, ipsum prædicans esse Patrem, qui Filius est; ipsum Spiritum sanctum, qui Pater est vel Filius, prædicatio fidei de Patre et Filio et Spiritu sancto, non indigebat nomine Trinitatis. Quod ubi in causa fidei susceptum est, et tres cœperunt dici, Pater, Filius et Spiritus sanctus, et queri cœpit, quid tres; nec tunc, nec usque nunc inventum est, quid responderetur, sicut oporteret, et secundum quod res se habet. Quod enim dicitur, tres personæ, alia ratio est. De quo postmodum dicitur.

Sic et priusquam insurgeret Arius, qui inæqualitatem ac dissimilitudinem astruendo, conatus est nobis ingerere turbam deorum, nomen homoousion ratio fidei ignorabat, licet sensum nominis non haberet incognitum, quod ab initio prædicabat. Nunquid enim ignorare poterant fideles temporis illius, quod Dominus dixit: « Ego et Pater unum sumus? » (*Joan. x*.) Hoc enim est homoousion, nihil aliud.

Nomen enim, sicut jam diximus, novum est, et in prædicatione fidei pro tempore necessarium; sed res eadem est. Sicut ergo contra Sabellium admissum est in causa fidei nomen Trinitatis, sic contra Arium homoousion oppositum est nomen consubstantialitatis. Sicque numerus, si tamen numerus, inventus est vel assumptus in illa natura creatrice omnium, quæ pondus etiam, et mensuram, et numerum creavit, in quibus disponit cuncta quæ creavit. Quis autem, vel qualis numerus? Non augens, non minuens, non separans, non conjungens; non divisus, non confusus. Non enim quomodo in Trinitate trium hominum tres homines sunt; sic tres ibi dii æstimandi vel computandi sunt. Unum enim ibi sunt, qui tres; tres, qui unum. Nec Trinitatis ibi pars tertia est unus; nec major pars duo, quam unus; nec majus aliquid tres simul, quam singuli, quia spiritualis, non corporalis est magnitudo. Tres ergo ibi, sicut propter singulorum perfectionem partes unius Dei non sunt; sic nec tres dii, seu perfecti seu imperfecti æstimandi, seu cogitandi sunt. Ubi ergo numerus? Numerus qui ibi est, et numerus est, et numerus non est. Est enim ibi quoddam ineffabile, quod verbis explicari non potest. Cum enim dicis, Pater, Filius, Spiritus sanctus, tres numerari videntur; sed nullus ibi numerus est. Si enim queris quid tres, deficit numerus. Ubi cogitare cœperis, incipis numerare; ubi numeraveris, quid numeraveris non potes respondere. Singulus quisque ibi Deus est. Num tres dii? Absit! Singulus quisque omnipotens. Nunquid tres sunt omnipotentes? Minime. Non sunt tres dii, non tres omnipotentes, non tres sapientiæ, non tres sapientes, non tres magni, nec tres magnitudines. Substantialiter enim hæc omnia in Deo dicuntur. Et tanta est vis summa

illius substantiæ in Patre, et Filio, et Spiritu sancto, A ut quicquid de singulis ad seipsos dicitur, non pluraliter in summa, sed singulariter accipiat. Dicimus enim, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, sed in summa non tres dicimus deos, sed unum.

Et hæc generalis est regula omnium, non solum quæ, ut dictum est, substantialiter de Deo dicuntur; sed eorum etiam quæ ad creaturam, sicut cum dicitur Creator, Dominus, et cætera talia. Hujusmodi enim, sicut sunt magnitudo, bonitas, et cætera, prout in rebus sunt, accidentia sunt; non autem in Deo. In Deo enim cum hæc dicuntur, intelligendus est in quantum possumus sive qualitate bonus, sine quantitate magnus, sine indigentia Creator, sine situ præsens, sine habitu continens, sine loco ubique totus, sine tempore sempiternus, sine sui mutatione mutabilia faciens, nihilque patiens. Cum ergo quæritur de Patre, et Filio, et Spiritu sancto quid tres sint, non hoc quæritur in eò quod ad alterutrum sunt, sed in eo quod sunt; nec magis tres boni, seu tres magni, vel aliquid hujusmodi, quam tres dii dici possunt, secundum supradictam regulam substantialium nominum in Deo. Sed instat humana infirmitas, numerorum et rerum numerabilium consuetudine infecta; et dicit: Omne quod relative ad aliquid dicitur, est etiam aliquid ad se, præter id quod relative ad aliquid dicitur. Verbi gratia, tres homines sunt pater et filius, et quilibet amicus eorum. In eo quod ad se sunt, tres homines sunt; in eo quod ad invicem, pater, et filius, et amicus sunt. Nisi id quod ad se sunt, essent; quod ad invicem sunt, esse non possent. Tria ergo aliqua, seu tres aliqui ad se sunt; qui Pater, et Filius, et Spiritus sanctus adinvicem sunt. Quid tres? Quid tria? Illic nisi respondeatur, obtinuit Sabellius id, pro quo hæreticus dicitur. Excedit vero supereminentia divinitatis omnem communis eloquii facultatem. Si enim rem sicut est perpendimus, procul dubio est Pater, est Filius, est Spiritus sanctus; nec ipse est Filius qui Pater, nec ipse est Spiritus sanctus, qui Pater et Filius. Tres ergo sunt. Dices: Nunquid tres essentiæ? Absit! Nam secundum supradictam regulam nominum divinorum, essentia est Pater, essentia Filius, essentia Spiritus sanctus; sed tamen non tres essentiæ, sed una essentia. Ergo quid tres? D Deficiunt humana verba ad verba Verbi confugiamus. Cum enim loqueretur Dominus Judæis de semetipso, et de Patre suo, dixerunt: « Ubi est Pater tuus? » (Joan. viii.) Ac si dicerent: Duos esse dicis, te et Patrem tuum; te videmus, ubi est Pater tuus? Respondit Dominus: « Ego et Pater unum sumus (Joan. x.) » Ac si diceret: Unum, quia unus sum cum Patre Deus, sumus, quia ego et Pater duo sumus.

Sicut ergo requisitus Dominus se et Patrem dicit esse unum; sic et nos ab eo edocti de Trinitate quæ Deus est, requirenti quid tria, quid tres, respondeamus, unum. Si improbus est, et adhuc pergit quærere, quid unum, dicimus, unus Deus. Nec tamen improbus erit, si homo fidelis est, ut opponat quæ-

rere, quis Deus, cum non sit nisi unus Deus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus: Pater ergo et Filius, non unum est, sicut dicit Sabellius, sed unum sunt, sicut dicit Dominus. Sanctus quoque Spiritus nisi esset Deus homoosios, hoc est ejusdem substantiæ cum Patre et Filio, nequaquam Dominus diceret: « Spiritus est Deus (Joan. iv.) » Et alibi: « Si in spiritu Dei ejicio dæmonia (Luc. xi.) » Item: « Misit me Dominus, et Spiritus ejus (Isa. xlviii.) » Et omnes in hoc conveniunt Scripturæ, unum esse Deum cum Patre et Filio Spiritum sanctum. Et hæc est una, vel hoc est unum, quod petit a Domino David, ac requirit ad contemplandum, dicens: « Unam petii a Domino, hanc requiram (Psal. xxvi.) » Unum autem hoc non numero unum est, sed natura, videlicet solidum idipsum, non habens partes, sed in omni quod est vel habet, habens integrum totum suum; si tamen omne, vel totum, vel integrum dici potest, ubi partes nullæ sunt. Ubique autem in Scripturis plura aliqua unum dicuntur, et non additur quid unum, sicut additur ubi dicitur, cor unum et anima una (Act. iv): eadem natura in nullo dissimilis vel dissentiens significatur. In quantum ergo tria aliqua sic sunt, intantum unum sunt. Sed vere sic tria aliqua esse, solius est Trinitatis illius, quæ Deus est. Nam etsi sunt aliquando tres homines ejusdem naturæ, ejusdemque voluntatis vel consensus, certe tres homines tres semper homines sunt; et si aliquando in aliquibus consentiunt, in multis dissentiunt. In Trinitate vero quæ Deus est, qui tres sunt verissime unum sunt; et non tres dii, sed unus Deus sunt, unius naturæ, ejusdem essentiæ. Unius enim essentiæ prædicatam perfectam concludit unitatem. Cum ergo quæritur de Patre, et Filio, et Spiritu sancto, si tres, quid tres? ex auctoritate Domini, et secundum rationem fidei, nil melius seu convenientius veritati respondetur, quam unum. Placuit tamen Patribus propter disputandi necessitatem, seu tractandi vel colloquendi difficultatem, exceptis relativis nominibus, pluralem numerum admittere: et ut uno nomine respondeatur quid tria, dicere tres personas; sic tamen, ut nullæ ibi moles, nulla intervalla cogitentur, nulla distantia cujuscunque dissimilitudinis, nulla separabilis distinctio seu personalis confusio. Non pars ibi cogitur vel totum; non majus aliquid Trinitas quam una persona, non minus persona quam Trinitas tota. Licet enim a se invicem determinari videantur, tamen sicut fide intelligi potest, infinita in se intelligenda sunt tria illa, quæ tres personæ dicuntur; et singula esse in singulis, et singula in omnibus; et omnia in omnibus, et omnia unum. Cum enim ineffabile hoc quod ex sensibus et verbis sanctorum Patrum pene ineffabiliter fari conati sumus, conaretur humana inopia loquendo proferre ad sensum hominum, in quantum illud in secretario mentis pro captu tenebat, de Domino Deo suo, sive per piam fidem, sive per qualemcunque intelligentiam, timuit catholica pietas dicere tres essentiæ, ne in illa

summa æqualitate ulla intelligeretur diversitas. A Certissime quippe et de Scripturis cognoscitur, et pie credendum est, et in hoc etiam aspectus mentis perstringitur, esse et enim qui Pater est, et eum qui Filius est, et eum qui Spiritus sanctus est; nec eundem esse Patrem, qui Filius est; neque ipsum esse Spiritum sanctum, qui Filius aut Pater est. Cum tamen non auloret tres essentias dicere, quæsitum, quid sine offendendo diceret, et dixit tres personas. Quibus nominibus non diversitatem intelligi voluit, sed singularitatem noluit, ne quasi singularis intelligeretur Deus, scilicet ut non solum ibi intelligatur unitas ex eo quod dicuntur tres personæ: quod etsi res sicut est, non diceretur, non omnino tamen taceretur, cum quæreretur, quid tria, vel quid tres: sed communi etiam modo loquendi aliquid responderetur. Non solum autem, sed et per hæc nomina trium personarum facta est omnibus fidelibus fandi de ineffabili copia copiosior, et compendiosior, et ad respondendum cautius inimicis, et ad subtilius inquirendum de Deo, et conferendum cum amicis: et confessio fidei formam habet sanorum verborum; et ad tractandum vel disputandum aptum verbi instrumentum.

Diffinitur autem persona a diffiniendis duobus modis: sive, rationalis naturæ individua substantia: sive, ejus pro sui forma certa sit agnitio. Prima diffinitio nomen substantiæ præferens, quo se offerat, non ambiguis intellectus est: videlicet ad consortium nominum eorum quæ substantialiter ad se de Deo dicuntur: ut sicut dicitur Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus; et tamen non tres dii, sed unus est Deus: sic si de Deo persona prædicetur, dicatur persona Pater, persona Filius, persona Spiritus sanctus, in summa vero una persona. Et secundum hanc diffinitionem non magis ibi fas est dicere tres personas, quam tres deos. Porro juxta alteram diffinitionem requisiti quid tres, respondemus tres personas: cum singulis earum ex forma pronuntiationis suæ, qua dicitur, sive persona Patris, sive persona Filii, sive persona Spiritus sancti, certam sui præferentiam agnitionem; ad respondendum quid tres, aliquam habeant facultatem. Respondetur enim et dicitur, tres personæ communi nomine, sicut tres homines sive tres personæ, quasi D tria propria relativa, ut intelligantur persona Patris, persona Filii, persona Spiritus sancti. Et cum proprium sit Patris quod genuit; proprium Filii, quod genitus est; proprium Spiritus sancti, quod ab utroque procedit: in his propriis nulla intelligitur naturæ separatio, sed quedam personalis agnitio. Hæc de nomine personæ, quod in causa et ratione fidei a sanctis Patribus appositum est. Non enim injustum visum est Ecclesiæ Dei, in ordinando dogmate fidei sanctos Patres magnam habere debere auctoritatem, qui magnum pro fide perfulerunt laborem, usque ad effusionem sanguinis sui, et mortificationem corporum suorum. Credo ergo et confiteor unum in tribus personis Deum, tres personas expressas sub

et proprietate distinctas; non nomina tantummodo, sed et nominum proprietates, id est personas, sive ut Græci dicunt, hypostases, hoc est subsistentias. Nec Pater Filii aut Spiritus sancti aliquando personam excludit: nec rursus Filius aut Spiritus sanctus Patris nomen personæque recipit; sed Pater semper Pater est, Filius semper Filius, Spiritus sanctus semper Spiritus sanctus. Itaque substantia unum sunt, personis ac nominibus distinguuntur. Et hæc est mea fides; quia hæc est catholica fides de Domino Deo nostro, Patre, Filio, et Spiritu sancto: cujus intellectu, qualis in hujusmodi rebus intellectus esse potest, ad cognitionem divinitatis, qualis et ibi cognitio esse potest, pertenditur, primo de credendis nulla infidelitate dubitando, deinde de intelligentis nulla infidelitate dubitando, deinde de intelligentis nulla temeritate definiendo, postmodum vero veritati eum appaerit, fideliter et ardentissime inhaerendo.

Tribus enim intelligentiæ gradibus proficerent fidei ascendendum est ad Deum, et ad cognitionem ejus. Primus gradus est, diligenter investigatum habere, quid sibi de Domino Deo suo sit credendum; secundus, quomodo de eo quod recte creditur, recte nihilominus ei cogitandum sit et loquendum; tertius, ipsa jam rerum experientia est in sentiendo de Domino in bonitate, sicut sentiunt qui simplicitate cordis quærent illum. Primus tam facilis est ascendenti, quam credere facile est volenti, seu cui datum est. Sicut enim Apostolus dicit, « non omnium est fides (II Thess. III). » Secundus eo difficilior, quo a natura rerum remotior, eorum est, qui, sicut idem dicit Apostolus pro consuetudine et exercitatis habent sensus ad discretionem boni et mali (Hebr. v), » quamvis et a curiosis præsumatur. Tertius perfectiorum est, qui de toto corde suo, de tota anima sua, et ex omni mente sua, assertant diligere Dominum Deum suum: primitias jam et pignus Spiritus habentes, quod sint Filii Dei. Item primus gradus in auctoritate fundatus, fidei est, habens formam fidei, probatæ auctoritatis probabilibus testimoniis fundatam. Secundus rationis est, non rationis humane, sed ejus quæ propria fidei est; habens et ipse formam saporum in fide verborum divine auctoritati per omnia concordem. Hujus est scire, non solum cogitare et loqui de Deo rationaliter secundum rationem fidei; sed et quomodo fides eadem fiat ubi non est, nutriatur et adjuvetur ubi est, et qualiter contra inimicos defendatur. Tertius jam gratiæ illuminantis et beatificantis est, sciens fidem, seu potius beatificans in amorem, a fide ad speciem transmittens, inchoando cognitionem non eam quæ fidei est, et cum fide hinc incipit esse in homine fidei, sed de qua Apostolus dicit: « Nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum (I Cor. XIII). » Illa enim est, quam perfecta charitas inchoat in hac vita perficiendam in futura. Hæc vero præsentis temporis fidei res est, seu potius ipsa fides est, per quam Deus cognoscitur,

sicut per fidem cognosci potest; et in quantum creditur, tantum cognoscitur. Hæc enim in primo intelligentiæ gradu habet exordium; in secundo incrementum, in tertio quodammodo deficiendo perficitur; cum transit a fide credentis et sperantis in cognitionem et gaudium habentis et fruentis, seu habere et frui incipientis. Duæ enim istæ cognitiones tantum ab invicem sunt differentes, quantum distat a Deo in eo quod ipse in semetipso est, quidquid homo secundum hominem de Deo seu cogitando seu loquendo sentire potest. De Deo vero melius posse hominem cogitare quam loqui, ipsum autem longe aliter esse, quam possit homo de eo cogitare sive loqui, omnibus vel tenuiter de Deo sentientibus manifestum est. Et tamen prima hæc ad Deum cognitio est, rationabiliter secundum rationem fidei scire de Deo vel cogitare, vel loqui. Quod cum multis non sicut oporteret credentibus sæpe magis in promptu sit, quam pluribus vere fidelibus, recte quidem credentibus, sed id quod credunt discernere non sufficientibus, manifeste datur intelligi, nequaquam hanc esse perfectam cognitionem veritatis, quæ præteriens aliquando veritatis verissimos amatores, non se negat multis amatoribus vanitatis. Multi enim hujusmodi multa sciunt de Deo, vel scire student; seu ut tantum sciant, curiose agentes seu ut scire vel videantur vel sciantur, gloriam suam quærentes, et non Dei. Ipsa enim est scientia de Deo, de qua Psalmista dicit, quia nox eam indicat nocti (*Psal. xlii*), hoc est homo homini caro et sanguis carni et sanguini, infidelis nonnunquam infideli, longe distans a sapientia illa, et verbo illo, quod dies dicit, seu spiritalis homo spiritali homini, seu ipse per se Spiritus sanctus sancti cujusque hominis spiritui non indicat, sed eructat, hoc est, cum sensu quodam divinitatis et sapore summæ sapientiæ, occulta aliqua inspiratione insinuat. Quæ tamen cum ad exercitium pietatis plurimum necessaria sit, si studiis pietatis delegata pie tractetur, omnibus omnino hominibus appetenda est, et cum omni studio amplectenda; non inutilis futura in profectu fidei, si sobrie et secundum rationem fidei dispensetur. Sicut enim in his quæ de Deo sunt, alta sapere periculosum nimis est; sic sapere ad sobrietatem, laudabile. Scilicet si quis non modo eloquio vel scripto, sed vel sola cogitatione aggrediendum putaverit omnem de summa et incommutabili et imperscrutabili natura pertractare quæstionem compescendus omnino ac refrenandus est omnis animus humanus a tam immani et inani præsumptione. Ad perscrutanda tamen ea duntaxat, quorum facultas homini non negatur, vel quæ fidelem hominem prorsus ignorare non licet adjuvandum potius, et exhortandus est spiritus hominis fidelis, non exstinguendus.

Et enim sicut non posse scire de Domino Deo Creatore nostro, quod supra hominem est, non reputatur in peccatum; sic et qui cum posset scire aliqua, non studet, vel qui nondum potest, ut possit,

A dignam dare operam dissimulat, non solum apud Deum ignorantiam Dei reus judicatur, sed etiam in presentia meritis suis debitam ordinatur, ut hic qui scire vel agere cum potuit, noluit, cum voluerit, non possit. Sed et in eis quæ neglecto Deo curiose sectantur, in presenti affligitur; in futuro vero mittitur in tenebras exteriores, quæcumque illæ sint, de quibus in Evangelio legitur. Semel ergo ingressi viam Deum quærendi, non lacescamus, non desistamus; fidelis est, qui repromisit dicens: « Quærite et invenietis (*Luc. xi*). » Et Apostolus: « Sic currite, ut comprehendatis (*I Cor. ix*). » Et de semetipso: « Fratres, inquit, ego me non arbitror comprehendisse. Unum autem, quæ retro sunt oblitus, ad ea vero quæ sunt anteriora extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad palmam supernæ vocationis; in Christo Jesu Domino nostro. » Et addidit: « Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus. » Quid? Scilicet, « quandiu peregrinamur a Domino, per fidem ambulantes (*Philipp. iii*), viatores nos esse, non perventores. Et in via fidei strenuum esse viatorem, perfectio vitæ hujus est. Perventio autem, alterius vitæ est.

B
C
D
Pie ergo et humiliter in via hac qua ambulamus, præcedentium Patrum vestigia venerantes procolamus: et primæ interim cognitionis Dei, quæ per fidem est, ænigmata attentantes, ipsum invocemus, qui posuit tenebras latibulum suum; non ut non videatur, sed ut diligentius quæretur, et quo diligentius fuerit quasi-tus, eo dulcius ametur, cum fuerit inventus. Ambiamus et agamus, ipso adjuvante et docente, ut interim quantum ipse dederit, per fidem eum cognoscamus: deinde ipsius etiam gratiæ erit, ut de fide ad speciem trans-eamus. Cognitionis ergo diviniæ quæ per fidem est, qua per fidem cognoscitur Deus, quasi prima sunt elementa nomina divina, quibus apud homines nominatur Deus, et congrua eis forma sanorum in fide verborum. Nam et a notitia nomina dicuntur. Ut enim gradatim, sicut jam supra prælibavimus, secundum rectum ordinem ad Deum proficiendi, procedamus, primo cognoscendum est de re cognoscenda, quid sit, quod non nisi nomine aliquo designatur: deinde quale vel qualiter sit, ut sicut res est, sic de ipsa fides capetur. Sicut enim secundum rationem literaturæ prima elementa colliguntur in syllabas, syllabæ in dictiones; illæque copulatæ ad arbitrium copulatis sensum aliquem efficiunt in corde legentis; sic nomina divina, quibus apud homines dicitur Deus, coaptata sibi secundum formam sanorum in fide verborum et rationem fidei, circa occultum illud divinitatis in corde credentis aliquem fidei efficiunt intellectum. Hinc Paulus apostolus dilectum discipulum in fide, de quibus oportebat, erudiens: « Formam, inquit, habens sanorum verborum, quæ a me audisti in fide et in charitate; in Christo Jesu. Bonum depositum custodi (*II Tim. i*). » Ex quo discimus, ad custodiendum depositum fidei et formam ejus, formam sanorum in ea verborum plurimum observandam. Est quippe forma fidei,

et est forma sanorum in ea verborum. Forma fidei est, de Patre, et Filio, et Spiritui sancto, sicut jam sæpe dictum est, Deum Patrem esse, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum; et tamen non tres deos esse, sed unum Deum. Forma vero sanorum in fide verborum est, proprius quidam modus loquendi de Deo, secundum hæc ipsa quæ præmisimus: quem ex auctoritate Christi Domini, et apostolorum et apostolicorum doctorum, jam olim usus Christianæ pietatis obtinuit circa nomina divina, et ea quæ in confessione fidei dicuntur de Patre, et Filio, et Spiritu sancto. Modus autem hic loquendi de Deo propriam quædam habet disciplinam regulis ac terminis fidei munitam; ad docendum loqui de Deo rationabiliter secundum rationem fidei, et præparandos homines ad cogitandum ac sentiendum ineffabiliter de ineffabili. Idcirco autem dicimus, secundum rationem fidei, quia modus hic loquendi de Deo habet quædam propria verba, rationabilia quidem, sed non intelligibilia, nisi in ratione fidei, non autem in ratione sensus humani. Quod enim paulo ante diximus, quia « Deus est Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, et tamen non tres dii, sed unus est Deus, » utique capitur, secundum rationem sensus humani. In rebus enim humanis humana ratio parat sibi fidem: in divinis vero præcedit fides, deinde ipsa sui generis format sibi rationem. Sicut enim res est, sic de ea fidem captare, et locutionis formam fidei coaptandam esse, rectissima ratio est. Amat autem locutio sive inquisitio de Deo, humiles ac simplices in paupertate spiritus Deum quærentes, quos ad inquirendum non curiositas agit, sed pietas trahit. Amat loqui, non verbis præcipationis et alienis; sed ipsis quibus semetipsum et Patrem et Spiritum sanctum manifestavit in mundo Verbum Dei ipso locutionis caractere, quo fidem Trinitatis propagaverunt in mundo homines Dei. Odit contentiones, animositates, novitates, pugnasque verborum et inaniam tormenta quæstionum; ipsa magis experientia docens credentes, et informans per meritum et usum fidei pervenire ad præmium contemplationis. Nomina autem, quæ prima ejus elementa esse diximus, sunt, sive quibus per semetipsum ipsa se divinitas revelavit in mundo, scilicet Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sive quibus ex diversa consideratione sui diverso se modo apud homines nominari fecit. Humini siquidem condito ad imaginem Dei, naturalis inest appetitus cognitionis Dei et propriæ originis. Ex eo enim quod nullus est animus humanus quantumvis rationis capax, quem natura ipsa dubitare permittat, quin Deus sit; quia sit Creator omnium, et omnium potestas et providentia penes ipsum sit; satagit etiam et ambit semper quasi naturaliter humana et pietas et curiositas aliquatenus suspicere de eo, quid sit. Quapropter seu invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intelligenda, seu per naturalem sensum rationis, seu per donum gratiæ revelantis, quot de Deo homines considerationes habuerunt, tot eum nominibus nuncupaverunt, scilicet potentem, sapien-

tem, sapientiam, potentiam, et aliis in hunc modum quampluribus nominibus.

Quibus cum etiam homines plerumque nuncupentur, dicuntur enim et ipsi sapientes et potentes; nemo tamen dicitur sapientia sive potentia, vel aliquid hujusmodi; quia nemo eo modo sapiens sive potens est, quomodo Deus; cum hoc sit Deo esse, quod sapere, quod posse; et ipse sua sapientia, ipse sua potentia sit. Sic de veritate, de charitate, et aliis hujusmodi nominibus intelligendum est, scilicet quibus substantialiter Deus dici potest. Divinorum enim nominum non uniformis ratio est. Alia enim de Deo substantialiter dicuntur; alia aliter. Nam in rebus quoque omne quod est, aut subjectum, aut in subjecto est, hoc est aut substantia, aut accidens. Non tamen sic est in Deo. Nunquam enim de Deo dicitur aliquid secundum accidens, sed neque semper secundum substantiam. Dicitur enim et ad aliquid.

Ubi primo sciendum est quoniam prædicamenta hujusmodi aliena a natura fidei sunt, sicut substantia et accidens, et quod dicitur ad aliquid, et genus, et species, et cætera talia. Instrumenta quippe sunt hæc communia et vulgaria rationis et artis humanæ ad discernendas res communes; rebus autem divinis prorsus indigna, et a forma sanorum in fide verborum aliena. Ratio tamen fidei quasi morem gerens humanæ rationi illata sibi ab hominibus non respuit omnino vel abjicit; sed assumit ea sibi, et conformando singula suis regulis et coaptando, in obsequium fidei ac servitutem captivatum quodammodo redigit eorum intellectum. Hinc est, quod tam multa nomina, quæ in rebus communibus nomina rerum accidentium sunt, translata ad Deum, ubi secundum rationem fidei non admittitur aliquid secundum accidens, prædicari substantialiter inveniuntur. Verbi gratia, cum dicitur Deus sine quantitate magnus, sine qualitate bonus, quid intelligitur, nisi quod ea quæ hujusmodi sunt, secundum quod accidentia sunt, nec esse potest, quæ nullis accidentibus subest, vel subesse potest. Nullorum vero prorsus accidentium susceptrix esse potest summa illa divinæ naturæ simplicitas: quæ si susciperet, simplicitas non esset. Illa nempe natura simplex vere dicenda est, cui non sit aliquid habere quod possit amittere: quod sive accedendo, sive decedendo, videri possit mutabile, id quod immutabile, sive quæ non aliud sit habens, aliudque quod habet. Et secundum hoc summa illa natura vere simplex est, eo quod non aliud est in ea qualitas vel quantitas, aliud substantia; nec aliena participatione est id quod est, sive potens, sive sapiens, sive beata.

Melius ergo essentia dicitur quam substantia, sicut in sequentibus plenius apparebit. Et tamen ipso usu loquendi, crebrius in Deo nomine substantiæ abuti-

nam. Potest tamen forsitan nomen hoc secundum aliam considerationem in Deo dici, ut intelligatur quasi per semetipsum subsistens, sive quod quasi subsit omnibus quæ sunt, sicut principium et causa et ratio subsistendi. Alias autem, improprie omnino dicitur substantia in Deo. Unum ergo de Deo agendum est, non semper secundum substantiam, nunquam vero secundum accidens, est agendum: nec etiam cum dicitur ad aliquid, sicut cum dicitur Pater ad Filium, Filius ad Patrem, ad utrumque Spiritus sanctus, nequaquam secundum accidens intelligendum est. Nunquam enim accessit æterno ac sempiterno Patri Filius, ut Pater fieret, quod quasi non fuerit prius, cum semper fuerit, vel potius semper sit Pater; semperque de æterno Patre consubstantialis ei et coæternus sit Filius semper de Patre et Filio coæternus eis et consubstantialis Spiritus sanctus.

Sed neque secundum genus et speciem intelligenda aliquatenus est Trinitas Deus; licet hoc aliqui conlingant perverse de Deo sentientes: qui tres personas quasi tres esse species unius essentiæ astruere moluntur, cum et ratio fidei profiteatur, et veritas elamet, nec refelli omnino possit, essentiæ ipsam nihil aliud esse quam tres personas, et tres personas ipsam esse essentiæ. Non ergo secundum genus et speciem cogitari debet Trinitas Deus. Sed neque relative omnino, nisi secundum fidei mensuram. Relatio quippe unius Dei, non magis quam unius hominis est. Relatio tamen ibi est Patris ad Filium, Filii ad Patrem, Spiritus sancti ad utrumque, faciens Trinitatem, cum extra omnem regulam relativorum una substantia suam verissimam ac solidissimam teneat unitatem. Serviant ergo quæ hujusmodi sunt in rebus Dei; quoniam non semper inutilia inveniuntur, si rationabiliter secundum rationem fidei adhibita dispensentur. Cum ergo hujusmodi aliquid admittitur, non tam ipsum, quam quid de ipso ratio fidei efficere velit, attendatur; nec rationibus seu ratiocinationibus hominum subjiciamus causam fidei nostræ, sed omnia illi. Serviant ubi oportet; non se ingerant plus quam oportet. In via enim simplici simpliciter gradiendam est. Secundum Evangelium loquantur, qui secundum Evangelium se vivere proficiunt. Ut ergo jam de divinis nominibus prosequamur, primo de iis sollicite observandum est, quomodo æstimentur, scilicet communia sicut communia; singularia vero sicut singularia. Communia vero dicuntur, quæ secundum substantiam de Deo prædicantur, sicut potentia, sapientia, charitas, Deus; singularia vero, quæ dicuntur ad aliquid, sicut Pater, Filius, Spiritus sanctus. De quibus præcipue hoc tenendum est, quod jam supra diximus; quoniam quidquid ad se dicitur præstantissima illa et divina sublimitas, substantialiter dicitur: quod autem ad aliquid, non substantialiter, sed relative; tanquamque vim esse ejusdem substantiæ in Patre, et Filio, et Spiritu sancto, ut quidquid de singulis ad seipso dicitur, non pluraliter in summa, sed singulariter

accipitur. Propter quod et nomina omnia quæ hujusmodi sunt, communia dicuntur. Dicitur ergo Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus; et tamen non sunt tres dii, sed unus Deus. Magnus Pater, magnus Filius, magnus Spiritus sanctus; et tamen non tres magni, sed unus magnus. Sicque de potentia, de sapientia, de charitate, de veritate, et de omnibus nominibus divinis sentiendum est: quibus, sicut dictum est, ad se et substantialiter dicitur divina majestas. Quæ cum quolibet horum dicitur, non qualis sit, sed quid sit, pronuntiat. Propria vero seu singularia quomodo ad invicem referantur, manifestum est: Pater scilicet ad Filium, Filius ad Patrem, Pater et Filius ad Spiritum sanctum, et ad ipsos ipse. Hoc ergo modo et ea summa essentiæ nomina, quæ ad se sunt; et ea Trinitatis, quibus tres ad invicem sunt; et prædicant unitatem, et non latent Trinitatem, suo modo singula. Ita enim in eo quod tribus communia sunt, personalem monstrant Trinitatem; in eo quod in summa semper unum sunt, consubstantialitatem unitatem: hæc autem in eo quod singularum propria sunt singula, Trinitatis veritatem; in eo autem quod ad invicem sunt, et se alterum ad alterum ipso singularitatis suæ nomine referri ostendunt, substantiæ unitatem.

Nunc de essentiæ Dei et ejus nominibus prosequamur: scilicet quæ ab ipsa essen- (essentialia dicuntur. Quorum principium ex eo est, quod Deus famulo suo Moysi sciscitanti nomen suum: « Ego sum, inquit, qui sum (Exod. iii.) » Sic, ait: Dices filiis Israel: « Qui est, misit me ad vos (ibid.) » Sicut enim ex eo quod est subsistere, substantia dicitur, sic ab eo quod est esse, essentiæ. Substantia enim quomodo non conveniat Deo, licet hoc nomine sæpe Scripturæ abutantur, jam supra dictum est. Cui quam verius ac dignius conveniat essentiæ nomen, palam omnibus est. Solus quippe vere esse dicendus est, qui ab æterno incommutabiliter est, et hoc est ei esse, quod est; et quod est, semper est; et sicut est, sic semper est. Non in se habet posse non esse, quod est; quia nec in se habet posse esse, quod non est; et quod sic est, non initio prævenitur, non fine clauditur, non temporibus volvitur, non locis continetur, non ætatibus variatur. Nihil tibi deest, quia totum in eo est; nihil superest, quia nihil extra eum est. Cui ergo naturaliter est, semper posse esse, quod est; ipse solus aut pene solus esse, dicendus est. Certissime ergo et de Scripturis cognoscitur, et pie credendum est, hunc Patrem esse, hunc Filium esse, hunc esse Spiritum sanctum: nec eundem esse Patrem, qui Filius, nec ipsum Spiritum sanctum esse, qui Pater est vel Filius. Tres tamen ibi essentiæ dicere non minus veritatis, quam tres deos; cum non sit ibi aliud esse, aliud Deum esse, sed idem est. Ideo secundum formam sanctorum in fide verborum, et præmissam ex ratione fidei regulam de essentialibus Dei nominibus, dicimus essentiæ Patrem, essentiæ Filium, essentiæ Spiritum sanctum; et tamen non tres essentiæ, sed unam essen-

tiam. Hæc autem omnia nomina, quæ ab essentiis essentialia dicuntur, originis suæ et rei cuius nomina sunt, formam quamdam præferentia, sicut tres ibi sunt, et unum tres, sic ipsa omnia sunt unum, et unum omnia. Sic enim uno nominum horum censeatur Deus, sicut omnibus; nec magis omnibus, quam uno eorum. Sic unum honorum eorum est, quæ tam multis nominibus significantur, sicut omnia; omnia sicut unum. Hoc enim ibi est posse, quod velle, quod sapere, quod nosse, et quod cætera omnia; quæ, ut dictum est, essentialiter et ad se de Deo prædicantur. Non enim aliter potest, aliter vult, aliter sapit, aliter novit, qui non aliter et aliter hoc et hoc est; sed simpliciter est, quod est. Non enim cogitandum est aut credendum, quasi compositum ex omnibus bonis his summum bonum, quod non minus est in singulis quam in omnibus, sed totum in singulis est, et in omnibus unum. Alioquin non simplex esset Deus noster, sed multiplex. Non solum autem, sed et omnia hæc simul sic sunt singularum in Trinitate personarum; ut sicut in Deo unum sunt hæc omnia, sic hæc omnia sit quælibet in Trinitate persona.

Dicitur quidem aliquando potentia Pater, Filius sapientia, bonitas Spiritus sanctus; sed vigilanter, cum hoc dicitur, debet sensus catholicus, et prudenter animadvertere, eorum quæ tribus communia sunt, hoc modo quædam nonnunquam singulis ascribi, ad contextendum quodammodo et ordinandam ad humanam intelligentiam divinæ cooperationis consensum. Sed etsicut Trinitatis trium personarum una operatio est, sic et in his omnibus, quantum in Deo est, una et indissimilis operatio intelligenda est, quamvis non sic eadem operatio ad creaturam perveniat, quæ tamen sic a Deo proficiscitur. Sicut enim non aliter potens est Deus; aliter sapiens, aliter bonus; sic nec, quantum in ipso est, aliter agit quæ sunt potentia, aliter quæ sunt sapientia, aliter quæ bonitas, licet in creaturis ab invicem dissimilibus dissimilis pareat indissimilis illius operationis effectus. Sed et cum hujusmodi nominum divinarum quæ, sicut dictum est, naturali unitate personis æque tribus in Trinitate conveniunt, quædam familiaris ac frequentiore usu quibusdam in Trinitate personis coaptari videntur; sicut ea quæ præmissimus, scilicet potentia Patri, sapientia Filio, bonitas Spiritui sancto: fit hoc ad discretionem personarum ut discernantur, non ut separentur. Exceptis enim relativis nominibus, quibus licet ad invicem dicantur Pater et Filius et Spiritus sanctus, tamen propria sunt singula singulorum: quocumque nominis vocabulo unus eorum nominatur, omnes pariter nominantur; quia unum omnes inveniuntur esse in eo quo nominantur. Dicitur autem Filius non solum sapientia Deus, sed et sapientia Dei, et Spiritus sanctus bonitas Dei: quod sane et secundum rationem fidei intelligendum est. Sapientia quippe Patris Filius

est; non sapientia, qua sapiens sit Pater, cum sit ipse per se sapientissimus, et summa sapientia, sed in eo sapientia est Patris quod, cum sapientia sit, a Patre hoc ei esse est, a quo est ei omne quod est. Est autem Filius de Patre, sapientia de sapientia, una cum Patre sapientia; sicut substantia, vel potius essentia de essentia, una cum Patre essentia. Si enim eo modo Filius sapientia Patris dicitur, quasi Pater per eam sapiens sit; jam Filius non tam Filius quam qualitas Patris erit. Sed et cum hoc sit Deo sapere, quod esse; et sapientia Patris una cum Patre essentia sit; si eo modo Filius sapientia Patris esset, ut non nisi ea sapientia, quæ Filius est, Pater sapiens esset; jam Filius non tam Filius Patris, quam essentia ejus esset, et jam secundum Sabelium ipse Filius qui Pater esset. Eodem modo et de bonitate, quæ Spiritus sanctus dicitur, intelligendum est. Sed ne singularitatis hujus pronuntiatione qua Pater dicitur potentia, Filius sapientia, Spiritus sanctus bonitas, personæ ipsæ separabiles quovis modo intelligantur; adest continuo ratio fidei, qua eadem singula singulorum communiter etiam de tribus dicantur, ut non solus Pater dicatur potentia, sed et Filius, et Spiritus sanctus; nec solus Filius sapientia, sed et Pater, et Spiritus sanctus, nec solus Spiritus sanctus bonitas; sed et Pater, et Filius. Cumque circa providentiam creaturæ prædicatur potentia Patris, sapientia Filii, bonitas Spiritus sancti; non aliud intelligendum est in his nominibus divinitatis, quam quod eo modo prædicatur operatio omnipotentis et sapientis, et benignissimæ divinitatis, ut in his quæ dicantur, intelligi etiam quæ cooperatio Trinitatis (54).

De qua cum sancta Scriptura sic loquitur, ut aut in factis, aut in verbis, aut in hujusmodi nominibus, aliquid singulis assignet, quod singulis videtur convenire personis, non perturbetur fides catholica, sed doceatur, ut per proprietatem aut vocis aut operis, insinuetur nobis veritas Trinitatis; et tamen non dividat intellectus, quod distinguit auditus. Ob hoc enim quædam sive sub Patris, sive sub Filii, sive sub Spiritus sancti appellatione pronuntiantur, ut confessio credentium in Trinitate non erret. Quæ cum sit inseparabilis, nunquam intelligeretur Trinitas, si semper inseparabilis diceretur. Bene ergo difficultas loquendi cor nostrum ad intelligentiam trahit; et per infirmitatem nostram cælestis doctrinæ nos adjuvat, ut quia in Deitate Patris et Filii et Spiritus sancti, nec singularitas est nec diversitas cogitanda; vera unitas et vera Trinitas possit quidem aliquatenus mente sentiri, et si non possit simul ore proferri. Hæc interim de essentialibus Dei nominibus dicta sint. De quibus nihil est quod dicimus, quia nihil ad eum est, quidquid de eo dici potest; quoniam non potest explicari verbis, quod ineffabile est. Deficiunt verba, caligat intellectus. Tamen quoniam præcipitur faciem Domini querere

semper; et quod divinitus præcipitur, quodammodo promittitur; nec desperandum est: expediendus est intellectus, et verborum conatus erigendus quousque potest; et ubi defecerit humana possibilitas, res Dei silentio honoranda est.

Sciendum autem quoniam summa illa majestas, quæ dicitur Deus, potens, sapiens, et cætera hujusmodi, quibus essentialiter et ad se dicitur: hæc etiam omnia ad creaturam dici potest. Etenim Deus, qui in semetipso est qui est, ipse ad creaturam, omnium quæ sunt Deus est; in quantum omnium quæ non sunt quod ipse, et Conditor, et rector, et Dominus est. Qui potens est in semetipso esse quod est, ipse per omnia ad omnem creaturam non solum potens, sed et omnipotens est. Cui etiam semetipsum scire vel sapere, esse est; ipsius non alia ad semetipsum de semetipso, alia ad creaturam de creatura, scientia seu sapientia est. Qui in semetipso non tam bonus est, quam ipsam essentialiter bonum, quo bonum est, quidquid quovis modo bonum est: ipse ad omnem creaturam suam summum bonum est, et summe bonus, quo nihil melius potest cogitari; et de quo bene est, cuicumque quovis modo bene est. Eodem modo et de omnibus pene nominibus divinis, quibus ad se dicitur Deus, intelligendum est, scilicet, ipsis etiam dici eum ad creaturam nominibus, quibus ad se dicitur non tam relative, quasi a creatura habendo esse, quod ad eam dicitur; quam, si sic dici possit, collative, donando creaturæ, ut sit, ad quam dicatur. Hinc magnus dicitur Deus ad creaturam comparatione ipsius creaturæ; magnus in seipso sine omni comparatione; justus ad creaturam, juste cuncta disponendo: in eo autem quod ipse est, sicut eum esse, justum est, justissimus in semetipso; et cætera in hunc modum. Quæcunque autem nominibus hujusmodi Dei ad creaturam intelliguntur, sic Deus est, ut sicut de essentialibus ejus nominibus dictum est, sit, non quasi habens esse suum ex his partibus suis, qui non est hoc et hoc particulariter; non hoc vel hoc singulariter: non est in parte, quod in parte non est; sed est quod est, qui omnia hæc est, et horum nil ex accidenti est, quia hæc omnia non aliunde mutuans, sed essentialiter habens, nil habet in semetipso, nisi quod ipse est. Et sicut hæc omnia in ipso non aliud et aliud, sed simplex unum sunt; sic nec aliter et aliter, sed simpliciter et uno modo sine omni modo in ipso sunt.

Sane sunt aliqua nomina horum, quæ cum dicuntur in Deo, speciem videntur præferre accidentium relativorum, sicut cum dicitur ad creaturam Creator, Dominus aut principium. Sed nequaquam hoc modo accipienda sunt, cum accidentium omnium sit mutare subjectum; quorum nullum accidere potest incommutabili substantiæ. Sempiternum tamen esse Deo Creatorem esse, seu Dominum, seu principium, cum non semper fuerit creatura, cujus est Creator, Dominus ac principium: difficilis intellectus est. Conantes enim homines fari quovis modo de ineffabili, nec valentes nisi verbis, nec ad dicenda ea,

quæ hoc modo dicenda sunt, his verbis aptiora verba ibi inventientes, ubi nulla apta sunt, dixerunt Deum Creatorem, Dominum, principium. Quæ verba cum in eo quod cuncta creaverit Deus, quodque omnium Dominus sit ac principium, manifesta ac verissima sint; temporaliter tamen incidens æternitati temporalis nomen creaturæ, sicut dictum est, difficile intellectu est, quomodo accidens non sit. Omne vero accidens, sicut dictum est, sive accedendo, sive decedendo, necesse est mutare subiectum: quod incommutabili Deo non convenit. Sed hæc et his similia cum dicuntur in Deo, sic in illa incommutabili substantia accipienda sunt, ut proprio quo tam divinitatis modo ita dicantur relative ad creaturam, ut quamvis temporaliter aliquid horum incipiat aliquando dici Deus, non tamen hoc ipsi substantiæ Dei accidisse intelligatur, quæ sic dicitur; sed illi naturæ ad quam dicitur. Unde etiam cum ad eum refugimus, in ipso, seu in natura ejus nulla sit mutatio; nos autem mutamur, cum meliores ex deterioribus efflicimur. Sic et cum Pater noster esse incipit, non mutatur; nos vero per gratiam ejus, qui dedit nobis potestatem filios Dei fieri, regeneramur et filii Dei efflicimur. Et cum efflicimur filii Dei, nostra quidem substantia in melius transmutatur; ille vero incipit esse Pater noster, sine ulla mutatione substantiæ suæ.

Et cum justus aliquis incipit fieri amicus Dei, ipse mutatur; Deus autem absit ut mutetur, qui nullum temporaliter diligit, quasi nova dilectione quæ in ipso ante non fuerit; qui dilexit nos ante mundi constitutionem, et apud quem nec præterita transierunt, et futura jam facta sunt! Quod ergo temporaliter incipit dici Deus, quod antea non dicebatur, manifestum est relative dici; non tamen secundum accidens Dei quod ei acciderit, sed plane secundum accidens ejus ad quod incipit relative dici. Res enim diviniæ cum hoc modo dicuntur, nequaquam suo modo dicuntur; sed eo modo quo affectu humano utcumque capi possit, quod dicitur. Idcirco cum de Deo verbis agitur, rationis verborum rebus coaptandæ sunt; non illæ illis. Rationis enim humanæ omnis verbosa ratiocinatio non nisi veritatis esse debet investigatio: quæ ubicunque se obtulerit, jam ratio non est ratio, si non continue abstracta cura verborum, veritati acquiescit. Nihil autem verius ac manifestius, quam nec creaturam aliquam, nec aliquid prorsus a creatura accidere incommutabili Deo. In Creatore enim omnium Deo, in quo tempus omne, et quidquid temporis est, æternitas et vita est, et quid quo tempore futurum sit, jam ab æterno præsentissimum est, nullo hoc agit tempore creata in tempore creatura, ut Deus aliquando Creator incipiat esse, quod quasi non fuerit prius, licet hoc dici incipiat aliquo tempore. Sed Creator creans creaturam, hoc agit de ea sine tempore, ut quæ non erat, sit suo tempore. Neque in hoc tam accidit illi, quam, si sic fas est dici, ille illi. Non quod accidens ulla ratione dici queat illa

substantia, in qua subsistunt quæcumque sunt; sed ad dicendum quod de rebus huiusmodi sentiri utcumque potest, verba deficiunt. Hoc ergo modo nomina divina ea quæ ad creaturam sunt, relative intelligenda sunt: quæ licet sint ad temporalem et mutabilem creaturam, æternæ tamen et incommutabilis essentiæ nomina sunt, et suo modo æstimanda sunt. Cum enim in Deo, in quo quod factum est, vita est, et in quo quidquid est, Deus est, ab æterno sit principalis essentia omnium quæ temporaliter sunt, non nisi exemplum summi illius exemplaris, et similitudo aliqua interioris veritatis est omnis hæc forensis creatura; non illi accidens, sed inde procedens, et naturali origine, et causali ratione, et ordine providentiæ. Ubi cum omnia scienti Deo hoc sit esse, quod scire; non ideo, ibi scitur omnis hæc forensis creatura, quia est; sed quia ibi scitur, ideo est: quæ quomodocumque in semetipsa mortalis sit, in incommutabili verbo vita est. Cui ergo scire semetipsum est esse quod est: non aliter scit semetipsum, aliter creaturam, qui non aliter et aliter est. Scit enim tempus sine tempore Creator, ac dispositor mutabilium omnium sine sui mutatione: quæ quomodocumque in semetipsis sunt, omnia in ipso vita sunt. Nec vivere vero aliquando cæpit, nec potest mori, quidquid in æternitate vita est.

Quæcumque ergo illa creatura sit, seu vivens seu non vivens, seu intelligens seu non intelligens, quæ in Deo vita est, quod omnis creatura est, quomodocumque in semetipsa mutetur vel corrumpatur, incipiat et finiatur; prima et principalis ejus essentia et veritas existendi, quæ in Deo est, et Deus est, nec mutatur nec corrumpitur; omnia mutabilia ejus summa sapientia immutabiliter ordinavit, sicut ipsa mutabilia immutabiliter creat. Ubi quidquid principio suo similis est, verius est; minus autem est, quod minus ei simile est. Hoc ergo modo secundum rationem et formam fidei, et nomen Creatoris de creatura essentialiter Deo est, in eo quod Deus omnis creaturæ principalis essentia est; et nomen creatoris ad Creatorem relativum est, in quantum ab ipso creatura ipsa est. Unde quidquid diximus eo spectat, ut licet nomina creaturæ ad Creatorem relative dicantur; nomina tamen Creatoris ad creaturam non relative accidentia, sed principalem in Deo essentiam creaturæ significantia intelligantur: propter quod secundum regulam omnium essentialium in Deo nominum, ipsa etiam pronuntiantur, cum dicitur, creator Pater, creator Filius, creator Spiritus sanctus, et tamen non tres sunt creatores, sed unus Creator. Similiter de nomine Domini sive principii, sive omnibus nominibus, quibus Deus ad creaturam dicitur, intelligendum est. Hæc ergo ratione his etiam nominibus quibus ad creaturam dicitur Deus, cum eis nominibus comparatis, quibus essentialiter et ad se dicitur, ad relativa transeamus: quibus in Trinitate quæ Deus est, ad invicem relative dicuntur Pater, Filius, Spiritus sanctus. Prius

tamen dicendum est, quia sicut essentiæ continet unitatem; sic relatio prædicat Trinitatem. Errare autem in fide unius illius, de quo Dominus dicit: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x), nec communem de eo omnium æstimationem habere, scilicet quod Dominus Deus, Deus unus sit (Deut. vi), nemo potest, qui rationis humanæ quantumvis parum sit particeps. Ex quo enim illuxit in mundo Dominus noster Jesus Christus, non solum erubuit mundus vel homo adorare opera manuum suarum; sed fugit pene de toto orbe terrarum multorum cultus deorum et dæmonum; et in cultu unius Dei consentiunt omnes, non solum Judæus et Christianus, sed etiam ethnicus et barbarus; nec communi omnium huic essentiæ de Deo occurrere aliquando ausus est quisquam manifeste, seu hæreticus Christianorum vel Judæorum, seu gentium philosophus. Propter quod etiam fides Trinitatis cum scandalo crucis, quæ jam olim a tempore patriarcharum et prophetarum cæperat in mundo manifestari aliquibus hominibus, ex quo temporibus gratiæ omnibus cepit prædicari, factum est in signum, cui a tam multis contradicitur, quasi culturæ trium deorum, cum improprio crucifixi. Ut enim vitam eos qui foris sunt, sunt aliquando fideles in Ecclesia, qui cum non capiunt quod dicitur, dicunt: Ut quid nobis prædicatio Trinitatis? Unus tantummodo Deus, quicumque vel quomodocumque ille est, prædicaretur et coleretur. Errat autem quicumque hoc dicit, et gratiæ Dei contradicit. *Deum enim nemo vidit unquam: Unigenitus qui est in sinu Patris ipse narravit* (Joan. i). Ad hoc enim venit in mundum, hoc effecit, ut Deus Trinitas innotesceret. Nusquam autem in hac vita divinitas melius humano intellectu comprehenditur, quam in eo quo magis incomprehensibilis esse intelligitur: hoc est in prædicatione Trinitatis. Idcirco enim Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, ut, sicut ipse Dominus Jesus Christus orans dicit ad Patrem, manifestaret nomen Patris hominibus, et charitatem Dei diffunderet in cordibus nostris per Spiritum sanctum quem dedit nobis (Rom. v). Denique hoc est ænigma fidei, terribile impiis, ad deterrendos eos et fugandos a facie Domini; blandum piis, ad excitandos eos et provocandos querere faciem ejus semper: quod sicut jam sæpe dictum est, dicimus Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, nov tres Deos, sed unum Deum.

In quo quicumque notitiam aliquam Trinitatis seu rerum divinarum investigans per signa verborum, labyrinthum divinæ revelationis ingreditur, non scrutator majestatis opprimendus a gloria, sed pauper spiritu, cui proxima semper est misericordia, scire debet alium esse ordinem discendi in rebus humanis, propter quas significandas cuncta quæcumque sunt verba reperta sunt; alium in divinis, quibus significandis nulla prorsus verba idonea sunt. In illis enim primo studio discendi querenda est notitia verborum, per quam ad notitiam rerum

perveniantur; in his autem e contrario non tam disciplinæ alienius studio quam fidei pietate et fervore amoris ad intellectum et sensum rerum aliquem primo ambiendum est, et continuo verborum quibus de rebus agitur, notitia offeret se proficienti. Verbi gratia inquirenti de relativis in Deo, primo se offerunt nomina illa seu verba propria singula singularis, et ad invicem relativa, « Pater, Filius, Spiritus sanctus; gignens, et procedens. » Hæc autem sic suscipienda sunt nobis, sicut ad inveniendum Deum divina quedam instrumenta per homines Dei Deo plenas a Deo nobis transmissa, sed tamen rerum notitiam, quarum signa sunt, minime impleta. Quæ quoad ad profectum cognitionis Dei nos adjuvant, quantum nos verba adjuvare possunt, veneranda et amplectenda nobis sunt; ubi vero deficient verba, sicut verba, cum gratia ejus qui nominatur et benedictione, pertranseunda sunt. Cum enim dicitur « gignens, genitus, et ab utroque procedens; Pater, Filius, Spiritus sanctus, » verba sunt seu nomina divinæ veritatis plena; sed in eo quod etiam rerum humanarum aliquam præstant significatiōnem, a terrenis et humanis parum nos sublevantia, nisi cum illa dicuntur, quæ fidei sunt intus cogitentur; scilicet in generatione et nativitate illa, et processione, nihil esse activum, nihil passivum, nil temporale, nil locale, nil differens vel separabile; sed id ipsum et unum Deum. Alterum enim ibi esse de altero, alii nativitas, alii processio est; æternum esse de æterno, coæternitas trium; et alterius ab altero seu æterna nativitas, seu æterna processio est. Ubi cum Filius nascendo a Patre gignitur, et Spiritus sanctus, a Patre et Filio procedit, nequaquam alter ab altero recedit. Æternaliter enim et incommutabiliter est Pater in Filio, et Filius in Patre, Spiritus sanctus in Patre et Filio, et ipsi in ipso, veritate unius divinæ essentia; et est Filius de Patre, et de Patre et Filio et Spiritus sanctus, veritate Trinitatis et personarum singularitate. Ipsa ibi Trinitas est, quæ unitas; unitas quæ Trinitas: nec minus aliquid est una persona summe illius Trinitatis, quam Trinitas tota; non plus tota Trinitas, quam una in Trinitate persona. Neque Pater ut haberet Filium minuit semetipsum; sed ita genuit de se alterum se, ut totus maneret; et tantus esset in Filio, quantus in se. Similiter Filius integer est de integro, tantus in Patre, quantus de Patre; semper in Patre, semper de Patre; non minuens eum nascendo, nec augens habendo: et sicut Filius de Patre et cum Patre; sic Spiritus sanctus de utroque est, et cum utroque; nisi quod Filius nascendo est de Patre, ille procedendo de Patre et Filio. Sicut enim Filio a Patre esse, et hoc esse quod est ille, natum semper esse est; sic Spiritui sancto a Patre esse et a Filio, et hoc esse quod illi sunt, æterna processio est. Hoc ergo modo prædicandus est Trinitas Deus, si tamen modus ullus in illo est, a quo et sub quo modus omnis est: et habent se alter ad alterum; si tamen habitus ibi

A ullus est, ubi nihil habet Deus, nisi quod est. Et hæc sunt, quæ ut capiantur ab hominibus, proferenda ad homines vestiuntur nomine Trinitatis seu trium personarum, seu mutuarum ad invicem relationum, ut quocumque modo ab hominibus capiat, quod de Deo pene ineffabiliter prædicatur. Rerum enim divinarum intellectus, quarum hæc signa videntur esse, non tam per hæc datur, quam ad intelligendum de Deo quod cupimus, forma hæc sanctorum in fide verborum informamur et nutrimur. Ut ergo jam de relativis quod cepimus prosequamur, dicuntur ad invicem tres personæ relative, sed extra regulam et ordinem relativorum; quia non secundum accidens. Dicuntur enim ad aliquid, sicut Pater ad Filium, et Filius ad Patrem.

B Quod nequaquam in Deo secundum accidens intelligitur. Quod enim Pater dicitur Pater, et Filius dicitur Filius, æternum eis et incommutabile est. Semper enim Pater Pater est, et Filius semper Filius est. Et non ita esse semper, quasi ex quo natus est Filius, vel ex eo quod Pater nunquam esse desinat Pater, et Filius nunquam esse Filius; sed ex eo quod semper natus est Filius, nec Pater aliquando cepit esse Pater, nec Filius cepit esse Filius. Quod si aliquando cepissent esse, aut desinerent, secundum accidens diceretur. Et tamen relative dicuntur non solum Pater ad Filium, et Filius ad Patrem; sed et Spiritus sanctus ad Patrem et Filium, et illi ad ipsum, in quantum eorum Spiritus est; et ipse procedit ab eis, et ipsi eum emittunt. Quod etiam jam supra breviter perstruximus, hic plenius dicendum est. Judicet omnis que de hujusmodi judicare potest, quam sit contra omnem rationem, et usum omnium relativorum, quod dicimus. Omnis essentia quæ relative dicitur, est etiam aliquid, excepto relativo suo, sicut homo dominus, et equus jumentum. Homo enim et equus ad se dicuntur, et essentia sunt; dominus et jumentum ad aliquid relative dicuntur. Si non essent homo et equus aliqua substantia, non essent qui relative dicerentur dominus et jumentum. Quapropter si et pater non est aliquid quod dicatur ad semetipsum, et filius similiter; non sunt omnino, qui relative ad invicem dicantur. Sed homo dominus, et homo servus cum ad invicem dicuntur, duo homines sunt. Deus autem Pater et Deus Filius, non duo dii, sed unus Deus sunt. Tamen revera cum Pater non sit Filius, et Filius non sit Pater, et Spiritus sanctus ille qui etiam donum Dei vocatur, nec Pater sit nec Filius, tres utique sunt. Ideoque pluraliter dictum est: « Ego et Pater unum sumus (Joan. x). » Non enim unum est dixit, quod Sabelliani dicunt; sed unum sumus. Cum ergo quaeritur de Patre et Filio et Spiritu sancto, quid sint, qui sint, si tres aliqui, si tria aliqua, exceptis relativis, quibus ad invicem sunt, quid dicemus? Exceptis enim relativis, cum nulla apud homines nomina trium illorum, sive propria, sive communia inveniantur, non sine causa hoc esse fides pia intellegit.

sed ineffabile esse id de quo agitur intelligens, ad cognitionem divinitatis ex cogitatione humane ignorantie magis eruditur. Communia vero nomina sunt, cum dicitur tres homines; propria, cum dicitur Abraham, Isaac et Jacob.

Hic autem nil occurrit præter naturam vel essentiam summi boni, quod profecto si summum est, non tria sunt, sed unum est; et nomen ejus, « Deus, » quod non nisi unius nomen est, quia non nisi unus Deus est. Hoc autem illud unum est, de quo Dominus dicit: « Ego et Pater unum sumus. » Unum vero illud solidum ac divinum nequaquam ex differentiis est, quod neque ex partibus constat, neque in partes dissolvi potest. Licet enim ipsa ibi sit Trinitas quæ unitas, et unitas quæ Trinitas; nequaquam tamen significat ibi nomen unitatis sub nomine Trinitatis, quasi numerosam triplicitatis conjunctionem, sed inseparabilem divinæ essentiae simplicitatem. Propter quod etiam tres personas, quæ in Trinitate inseparabili dicuntur, a se invicem quovis modo separabiles dici, fas omnino non est, non magis quam ipsam Trinitatem. Trinitas enim inseparabilis dici non debet, si tres illæ personæ aliquatenus valent separari. Tres enim personæ etsi non possunt simul dici; non tamen nisi simul debent intelligi. Hoc enim vere inseparabile dicitur; quod nullatenus recipit separationem. Quod si quisquam separari posse putat tres in Trinitate personas, non Trinitas separabilis dicenda est, sed unitas. Quippe in personis constat Trinitas, in natura unitas. Natura enim Trinitatis, quæ sola est ubique tota, sicut ubique habet suum esse et unum et totum; sic separationem non potest recipere personarum. Nominantur quippe ibi personæ ipsæ singulariter; sed ita se voluit Trinitas ipsa inseparabilem ostendere in personis, ut nullum ibi nomen sit, quo sic nominetur quælibet persona, ut non aut tribus naturali unitate conveniat, sicut cum dicitur potens, sapiens, bonus, et cætera hujusmodi; aut alteram ad alteram referri, etiam in ipso singularitatis nomine demonstrat, sicut cum dicitur, « Pater, Filius, Spiritus sanctus. » In relativis enim nominibus nequaquam sic una persona singulariter dicitur, ut non ad alteram ipso suo nomine referatur. Relativo quippe vocabulo sic una persona singulariter dicitur in se, ut non dicatur ad se. Idcirco relatio ipsa vocabuli personalis personas separari vetat, quas cum simul nominat, simul etiam insinuat. Cum enim dicitur « Pater, » intelligitur pariter et Filius, cujus est Pater; cum dicitur « Filius » intelligitur et Pater, cujus Filius est. Cum vero Spiritus sanctus « donum » dicitur, sicut « Verbum » Filius ad dicentem, sic et « donum » ad donantem inseparabiliter refertur.

Sciendum etiam de relativis, quia cum nomina Patris, et Filii, et Spiritus sancti propria eorum sint nomina, singulorum singula: et propriæ etiam sint quedam singulorum operationes, sicut Patris quod generat, Filii quod genitus est, Spiritus sancti quod ab utroque procedit, et alia his similia; in his

tamen propriis nulla est naturæ illius separatio, sed personalis agnitio. Dicuntur enim singulariter tres personæ, ut cognoscantur, non ut separentur; in quibus sic nulla est separatio, sicut nulla eis inesse potest confusio. Neque, inquam, quisquam separabiles in aliquo eas audeat dicere, cum nullam ante aliam, nullam post aliam, nullam sine alia, vel existentem, vel operantem valeat invenire, vel debeat cogitare. Ubi sicut nulla potest esse separabilitas operis, ita naturaliter manet unitas incommutabilia. Verbi gratia, formam quam unigenitus Deus assumpsit, tota Trinitas fecit: quam tamen certum est a tota Trinitate factam ad solam Filii pertinere personam. Neque enim sicut est totius Trinitatis operatio; sic illa totius Trinitatis invenitur acceptio. Etenim proprietatis personalis, quia non ipse est Pater, qui Filius neque Spiritus sanctus est, qui Pater aut Filius, ostendit aliquid a Patre et Filio factum: quod tamen a solo Filio invenitur acceptum. Similiter de voce Patris in baptismo intelligendum est, dicentis: « Hic est Filius meus dilectus (Math. iii): » similiter de columba et igne, in quorum specie super Dominum et super apostolos Spiritus sanctus visus apparuisse. Cujus rei exemplum nullum in creaturis potest inveniri; quia excepta Trinitate, quæ Dominus Deus est naturaliter, nulla est natura quæ possit in se habere tres inseparabiles personas. Sic ergo duæ istæ prædicationes, essentialis et relativa, de Deo Patre, et Filio, et Spiritu sancto, cum altera se habeat circa ea quæ ad se sunt, servando ubique unitatem; altera circa id quod ad invicem sunt, prædicando Trinitatem, contrariæ sibi esse videntur. Sed in hoc magis conveniunt et amica charitate in unitate pacis illius quæ exsuperat omnem sensum se complectuntur, cum et essentialis prædicatio unum Deum dicit, et tres personas non contradicit; et relatio tres personas relative se habentes ad invicem dicit, sed tres deos dici omnino contradicit. Sicque semper unaquæque sine injuria alterius prædicat quod suum est, ut neque id quod suum est deserat, neque inturbet in aliquo quod alterius est; et ex utroque constet, quod catholicæ fidei est, scilicet ratio fidei, ipsam prædicans unitatem, quam Trinitatem; ipsam Trinitatem, quam unitatem; unum Deum. Sunt autem et alia nomina relativa, quibus relative dicitur Deus, sicut cum Deus Pater principium divinitatis relative principium dicitur ad Filium, qui de ipso est; et simul cum Filio ad Spiritum sanctum, qui de ipsis est.

Unum enim sunt principium Spiritus sancti, Pater et Filius, sed principaliter Pater, quoniam et hoc Filius a Patre nascendo accepit, ut cum Patre unum et ipse principium Spiritus sancti sit. Ubi vero principaliter hoc esse dicitur Pater, non anterioritas temporis, non præcessio seu gradus intelligendus est dignitatis, non majoritas seu minoritas majestatis; sed innuitur quis de quo sit, seu quis ad quem, et quid ad quid, in natura illa consubstantialis Trinitatis. Pater enim ex nullo originem du-

cens, origo divinitatis est. De ipso vero habet Filius, quod nascendo ab eo accepit, ut naturali essentia unum cum ipso sit. Ab ipso etiam et a Filio, sed principaliter, ut dictum est, ab ipso Patre est Spiritus sanctus: qui procedendo ab utroque, commune habet cum utroque ut sit, quod illi sunt. Dicitur etiam Filius relative « Verbum » Patris dicentis, sanctus quoque Spiritus « donum » Dei donantis. Ubi, sicut cum dicitur « Pater et Filius », nequaquam cogitanda est posteritas derivativa gignentis et geniti, sed æternæ nativitatis secretum; sic nec cum dicitur « Verbum » Dei, æstimandum est verbum prolativum, sed consubstantialia dicenti et cœternum; sic nec cum dicitur Spiritus sanctus « donum » Patris et Filii, cogitanda est quasi conditio dati, et dominatio dantium, sed concordia dati et dantium.

Singularis enim relationis illius ratio est, ut licet inæquales ibi videantur relationes, sicut Patris ad Filium, dicentis ad Verbum, doni ad donantem; summa tamen ibi æqualitas sit, cum unum sint, alter et qui de altero est, et unus qui de duobus, et duo de quibus unus est. Ubi cum a recte de Deo scientibus et pie cogitantibus, illud unum, de quo Dominus dicit: « Ego et Pater unum sumus (Joan. x), » nullus inveniat primus, vel medius, vel novissimus; oportet tamen ut ibi tres distincte dicantur; quos etiam necesse est pronuntiari suo ordine, ut quis de quo sit intelligatur. Primoque loco ponitur Pater qui genuit, secundo Filius qui genitus est, tertio Spiritus sanctus qui ab utroque procedit. Quod etiam in operatione divinitatis, seu cooperatione Trinitatis, quæ cum relatione trium personarum magnam videntur habere cognationem, providentissime animadvertendum est, sicut verbi gratia in eo quod Apostolus dicit: « Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipsi gloria in sæcula sæculorum, amen (Rom. xi). » Ubi cum a Patre per Filium in Spiritu sancto condita omnia commemorari videantur, tamen in diversis præpositionum appositionibus nulla intelligenda est diversitas operationis, sed simplex cooperatio. Æque enim ex Patre et ex Spiritu sapeto sunt omnia, sicut ex natura omnium creatrice, æque per Patrem et per Filium, et per Spiritum sanctum, sicut per Deum omnium optilem; æque in Patre et Filio et Spiritu sancto, sicut in Deo omnia continente.

In hujusmodi vero positionibus trium personarum, vel præpositionum appositionibus tantummodo intelligenda est personalis adnotatio Trinitatis; sic tamen ut omnia recolligantur ad intelligendam in Trinitate veritatem divinæ unitatis, subjungente continuo Apostolo ac dicente: « ipsi, inquit, non, ipsis. » Quæ tamen singula singulis distribuuntur, cum ex Patre dicuntur esse omnia, ex quo principaliter est omnis creatura; et per Verbum quo ipse dixit, et omnia facta sunt; et in Spiritu sancto, qui Patris et Filii bonitas est, continens omnia. Nam et quod cooperari dicuntur, quorum, sicut una essentiæ, sic una operatio est, conperari dicuntur in

eo quod tres sunt; et una eorum operatio est, in quantum unum sunt. Unde et Dominus in Evangelio dicit: « Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Quæcumque enim Pater facit, hæc et Filius facit. Pater enim diligit Filium et demonstrat ei omnia quæcumque facit (Joan. v). » Videre enim Filio Patrem, hoc est esse, quod ille est; videre operantem, cooperari est. Item: « Omnia per ipsum, » hoc est, per Verbum, « facta sunt (Joan. i). » Ubi sicut cooperatio intelligitur, in eo quod Pater et Verbum duo sunt; sit simplex intelligitur operatio, in eo quod dicitur Deum omnia fecisse per Verbum suum, hoc est, per id quod unum sunt, ipse et Verbum suum. Quod tamen intelligendum est, de eo quod fit, vel quod factum est, hoc est de creatura, quæ vel fit ab eo, ut sit quæ non erat; vel aliquid fit circa eam, ut facta subsistat. Quod enim in Creatore omnium Deo non fit, sed est; secundum æstimationem creaturæ habendum est. Scilicet genuit Pater, quod Filius non facit; genitus est Filius, quod non facit Pater, qui genuit. Sed hoc non est factura, sed facientis omnia divinitatis essentia. Nam et, cum Verbum caro factum est, tota Trinitas cooperando fecit, id quod solum Verbum factum est, carnem scilicet, quæ facta, a solo verbo in unitate personæ assumpta est, in quo temporaliter factum dicitur Verbum, quod Deus apud Deum est. Sed et vocem Patris, quæ super Dominum audita est, dicens: « Hic est Filius meus dilectus (Math. iii), » tota Trinitas fecit, quamvis a solo Patre insonuit, et columbam in qua super Dominum Spiritus sanctus apparuit. Hæc enim omnia temporaliter facta sunt; nec aliter de eis æstimandum est, quam sicut sunt. Diximus quæ potuimus, de nominibus divinis, quæ sive secundum substantiam, sive relative in Deo dicuntur; et de relatione ipsa, qua juxta nomen ipsorum proprietatem ad invicem dicuntur Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, haurientes quæcumque diximus, non de fontibus nostris, sed de fontibus Salvatoris, ex Scripturis sanctis, et certissimis auctoritatibus sanctorum Patrum, investigantes aliquam rerum cognitionem ex indicibus nominum suorum. Nomina autem ipsa recentia quidem sunt apud homines in prædicatione fidei; nomina, inquam, non res nominum. Res enim nominum horum, non tam cœternæ Deo, quam Deus sunt. Nam et ipsum nomen Dei, quid est, vel unde dictum est? Aut quis hoc nomen imposuit Deo? Inferiori enim, ab eo qui supra ipsum est, solet imponi nomen. Quid ergo est, quod summa illa majestas tam communi usu et generali omnium sententia ab omnibus prorsus hominibus dicitur Deus?

Vox quædam est naturalis in homine timoris, ad summam essentiam qua utcumque de ea edicit, quod sit, volens nec valens edicere, quid sit. Nam et a Græco quod dicitur *θεός*, quod timorem significat, dicitur Deus. Significat autem naturalem, ut dictum est, timorem hominis a summam essentiam, nomen ei

imponere non audentis, et tamen rem, cui, nullum nomen aptum est, potius quodam humanæ vocis usu, quam aliqua nominandi proprietate utrumque significantis. Hinc namque est, quod cum de eo fari volumus, nec valemus, de compendio inefabilem nominamus, et invisibilem quem non possumus videre; et sic de eo qui supra omnem sensum et intellectum est, minus dicendo plus dicimus.

Porro cum, sicut jam supra dictum est, omnia nomina divina sint unum, intelligendum est nomen Domini Dei nostri esse aliquam ejus notitiam, que omnibus his nominibus utrumque commendatur fidelibus, et qua quando vult, innotescit quibus vult, et quomodo vult. Hoc namque nomen est, quod præceptis salutariibus moniti, et divina institutione formati, quotidie a Patre nostro qui est in cælis oramus sanctificari in nobis. Quod tunc sanctificatur in nobis, cum ex sensu vitæ, qui in nomine ipso est, ipse qui nominatur, sanctificando non innotescit nobis; cum, seu in loquendo de Deo, seu in orando eum, in Spiritu sancto nominatur a nobis eo nominandi modo, quod dicit Apostolus: « Dominus Jesus, in Spiritu sancto (1 Cor. xii). » Nam et quicumque hoc modo « nomen Domini invocaverit, salvus erit (Rom. x); » et: « Sperant in eo quicumque noverunt hoc nomen ejus (Psal. ix): et gloriantur in eo, qui diligunt nomen ejus (Psal. v): et desiderant judicari secundum judicium diligentium nomen ejus (Psal. cxviii). » Quod sit, cum invocantibus eis qui sic sunt, nomen Domini, gratia interius operante, res nominis dulcescit in corde, et nomen sapit in ore; cum Dominus invocatur, qui jam in affectu invocantis dominatur: cum in Spiritu sancto clamatur Deo: « Abba, Pater, » et conscientia sua testimonium perhibet clamanti, quod sit Filius Dei. Quod et de reliquis Domini nominibus intelligendum est. Nullum quippe nomen Dei est, quod non secundum formam sui similem gratiam spiret invocanti. Hoc enim est nomen novum, quod in Apocalypsi victori mundi hujus promittitur, scriptum in calculo novo, non stylo ferreo, sed digito Dei (Apoc. ii).

Calculus quippe totus teres et rotundus catholica fides est, quam qui rodere voluerit, non invenit ubi dentem figat. Huic inscribitur nomen Domini novum, hoc est, innovans fideliter nominantem, cum formæ fidei spiritualis Dei notitia informatur. Hoc autem sit, cum fides incipiens operari per dilectionem, incipit etiam ipsa formari in dilectionem, et per dilectionem in intellectum, et per intellectum in dilectionem, seu in intellectum simul et dilectionem. Difficile enim est homini sic affecto discernere quid de quo, cum jam in corde credentis et intelligentis et amantis tria hæc unum sint, ad similitudinem quamdam summæ Trinitatis. Sed exteriorem nunc fidei rationem de Trinitate, et publicam ejus formam investigare suscepimus, quam formatam in interiore homine nostro post modum ejus erit vivificare, de quo legitur, quod « formavit Deus homi-

nem » primo « ad imaginem et similitudinem suam (Gen. i); » deinde vero « inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est in animam viventem (Gen. ii). » Attentato ergo et attrectato paululum, quantum licuit, quantum Dominus dedit, quod de divinis nominibus attingere potuimus, non nostris, sed sanctorum Patrum sensibus imitantes, cum timore adhuc et tremore procedimus, ut prædicamus et plorems, Trinitas sancta, coram te Domino Deo nostro, qui fecisti nos, et in hoc ipsum efficias nos orantes et obsecrantes, ne nos errare permittas aliquatenus in contemplatione vel fide formæ ejus, cui conformari et nos ambimus, et tu præcipis nobis in omnibus Scripturis quæ de te sunt: ut sicut tres unum estis, ita et nos per virtutem fidei qua hoc credimus, unum efficiamur in vobis (Joan. xvii).

Forma ergo fidei cui serviunt omnia, quæcumque supra diximus, hæc est, sicut jam sæpe diximus, Patrem Deum, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum; et tamen non tres deos, sed unum Deum. Nec lineamentis spatiisque membrorum hæc Trinitatis et unitatis forma distenditur; nec Pater Filium localiter in se suscipit manentem, nec Filius Patrem in se habitantem; aut evacuetur Pater et Filius, cum Spiritum sanctum emittunt ad illustrandam omnem creaturam suam. Tres quippe sunt, sed non disjuncte; unum sunt, sed non confuse: sed, cum tres sint, unum sunt; cum sint unum, tres sunt: tres propter Sabellianum, unum propter Arianum. Nec in uno Deo est Trinitas ipsa, sed Trinitas ipsa Deus est; nec Deus est in Trinitate, sed Deus ipsa Trinitas est. Neque enim Deus amplius aliquid quam Trinitas ipsa est; nec Trinitas aliud quam unus Deus est. Cum ergo ad consistendum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum aciem mentis intendimus, procul ab animo formas rerum visibilibus, et ætates temporalium naturarum; procul loca corporum et corpora locorum repellamus. Discedat ab anima quod spatium distenditur, quod sine clauditur, et quidquid nec semper est ubique, nec ubique totum. Denique cogitatio de Trinitatis Deitate concepta, nihil per distantiam intelligat, nihil per gradus quærat; ac si quid Deo dignum senserit, nulli hoc ibi audeat negare personæ. Omnibus enim existentiae gradibus exclusis, una est et incommutabilis in Trinitate divinitatis substantia, indivisa in opere, concors in voluntate, par in omnipotentia, æqualis in gloria, simul impleus omnia, et continens universa. Quæ sic in tribus consistenda est personis, ut et unitatem servet unius essentie inseparabilis æqualitas; et similitudinem non recipiat Patris et Filii et Spiritus sancti Trinitas. Solus quippe Deus est, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, præter quem alius Deus non est: sed non est solus aliquando Deus Pater, qui semper ad Filium est, quod est; nunquam solus Filius, qui semper ad Patrem est; nunquam solus Spiritus sanctus qui semper ad Patrem et ad Filium est.

Nec tamen triplex dicendus seu astimandus est Deus, qui eum sit unus in tribus personis, totus ta-

men est in singulis. Nihil enim ibi triplicitas involvit, vel unitas confundit; quia divinus quidam numerus ab omni prorsus numerali differentia remotissimus, sic ibi efficit eam, quæ ibi est, Trinitatem, et forma simplicis Deitatis alienam ab ea faciat omnem triplicitatis confusionem. Nec alicubi forma hæc, nisi ibi est, ubi numerus est super numerum, quo tres unum sunt, et unum tres. Nec querat homo mortalis humana ratione investigare modum, quo hæc de Deo supra humanum modum dicuntur, cum tu, Domine Deus noster, nulla ratione nulloque modo cogitandus sive credendus sis subditus esse ulli modo: sub quo et a quo potius est omnis modus, quo est quidquid est, seu esse possibile est: tu vero et essentia tua, ipsa tibi et causa et modus existendi es. Idecirco qui sic es, investigabile totus profundum es, et imperscrutabile; totus autem, non ut per hoc diffinitus in modo, sed ut intelligaris, sicut intelligi potes, in immenso. Videbunt hoc in futura vita fruendo, quos hic dignos feceris credendo, ubi videbunt te facie ad faciem sicuti es, et videndo efficiuntur sicuti es. Sic enim promittit nobis dilectus apostolus tuus Joannes: « Similes, » inquit, « ei erimus; quoniam videbimus eum sicuti est (I Joan. iii). » Ibi qui te videbunt, non mentientur ultra, nec fallentur; nec dubiæ ultra erunt visiones eorum, nec cogitationes ab aliis in alia transientes, et euntes, et redeuntes; sed omnem scientiam suam, quæ non nisi de te erit, o veritas Deus, uno simul cernent intuitu. Non enim visio illius contemplationis, seu contemplatio illius visionis, a Patre transibit ad Filium, a Filio ad Spiritum sanctum; non in tres dividetur, nec colligetur in unum, sed beata perpetuitate, et perpetua beatitudine non jam quærentes sed fruentes contemplabuntur te unum et verum Deum, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum viventem in sæcula sæculorum. De Deo Patre proprie dictum videntur, quod Dominus dicit: « Neino bonus, nisi solus Deus (Luc. xviii). » Et illud: « Ut cognoscant te solum ac verum Deum (Joan. xvii). » Et quod Apostolus dicit: « Regi autem sæculorum, immortalis, invisibilis, soli Deo honor et gloria (I Tim. i). » Item: « Beatus ac solus potens Rex regum et Dominus dominantium; qui solus habet immortalitatem, et inhabitat lucem inaccessibilem: quem nemo hominum vidit, vel videre potest (I Tim. vi). » Sed hæc et hujusmodi sunt, quæ proprie de Deo dicuntur; quæ non ita sunt propria Patris, quasi minus in aliquo propria sint Filii et Spiritus sancti. Etenim consubstantialiter, sunt Pater, Filius et Spiritus sanctus; sed principaliter Pater, non principaliter quasi præcipue, vel principalitate aliqua seu temporis seu dignitatis, sed originis.

Est enim Deus Pater quasi fons quidam et origo divinitatis, principium Filii et Spiritus sancti, qui ab ipso sunt, ab ipso habentes esse, quod sunt. Sed cum sit Deus Pater principium Filii, et principium Spiritus sancti, et tres sint principium omnis creaturæ; absit tamen ut tria vel quatuor principia esse

A credantur Pater, Filius et Spiritus sanctus: qui se unum sunt principium, sicut unus Deus. Neque enim dicendus est Pater principium principii, in eo quod Filius, ejus ipse principium est, principium est cum ipso Spiritus sancti: sed sic ibi intelligendum est esse principium de principio, sicut Deus de Deo, unus Deus, unum principium, Pater Filii, et cum illo Spiritus sancti, et cum Filio et Spiritu sancto omnis creaturæ. Oramus etiam Deum Patrem et adoramus, et gratias ei agimus semper non sine Filio et Spiritu sancto; et tamen per Filium, sicut per mediatorem Dei et hominum Dominum nostrum Jesum Christum, in Spiritu sancto Paracleto nostro, et advocato orationum nostrarum apud Deum; sine quo nec quemadmodum nos oporteat orare, scimus, nec orantes exaudimur. Cum autem oramus Patrem per Filium in sancto Spiritu, sicut alium per alium in alio, non nisi unum Deum oramus in nullo differentem a Deo, sed fiduciam habemus ad Deum quem oramus, non quasi ex nobis, sed ex justitia quæ est per fidem Domini nostri Jesu Christi, et exaudibiles efficiuntur per consolantem ac vivificantem nos interius gratiam Spiritus sancti. De Filio dicitur: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum; et Deus erat Verbum (Joan. i). » Ubi cum dicitur, « erat, erat, » de eo quod semper est hoc primo est intelligendum, quia non refert quomodo in Deo tempora pronuntiantur, cum nullum inveniat tempus, quo congrue significari possit, quod dicitur, id est æternitas. Ubi enim dicitur: « In principio erat Verbum, » signatur Patris et Filii coæternitas, in eo quod « Verbum erat apud Deum, » personarum veritas, in eo quod « Deus erat Verbum, » Verbi ad dicentem consubstantialitas. Dicitur quoque Filium esse de Patre, quæ est divina nativitas, sempiternaque esse Filium de sempiterno Patre, quæ est divinæ nativitatis æternitas.

Et natus enim, et semper natus intelligendus est Dei Filius: natus, ut quolibet modo imperfecta putetur illa nativitas; semper, ut nativitatis ipsius ipsa sese prædicet æternitas. Natus enim pertinet ad perfectionem, semper ad æternitatem, ut quocumque modo illa essentia sine tempore temporali valeat designari sermone. Filius est, quia vere natus est Deus de Deo, vera sed divina et imperscrutabili et inenarrabili nativitate. « Generationem enim ejus quis enarrabit? » (Isa. liii.) Non tamen refugimus prædicare in Deo verum nomen generationis et nativitatis, sicut Manichæi, sive quidam Ariani, qui creaturam esse dicunt Filium Dei; sed credimus et profiteri natum de Deo Deum; unumque esse eum qui genuit, et eum qui genitus est. Sicut autem Filius, Filius dicitur gignentis, sic et Verbum dicentis, ut multis modis utcumque dicatur, quod nullo edici modo potest. Verbum enim Dei magno occultoque mysterio apud homines humani verbi et nomen gerit, et aliquam similitudinem. Est enim in homine in interiore cordis ejus verbum aliquod de quacumque re con-

ceptio aliqua veritatis, sine voce, sine syllabis, sine forma aliqua.

Sicut autem verbum hominis ut manifestetur sensibus hominum, vox quolam modo sit, assumendo eam; sic Verbum caro factum est, assumendo eam in qua manifestaretur hominibus. Et sicut verbum hominis sit vox, nec mutatur in vocem; ita et Verbum Dei factum est caro: sed absit a fide fidelium omnium, ut credatur mutatum in carnem. Factumque caro Verbum Dei factum est nobis et verbum doctrinæ, non humanæ, sed divinæ, docens nos de compendio implere omnem legem dicens: « Diliges Dominum Deum tuum in toto corde tuo, et in tota anima tua, et ex tota mente tua: et proximum tuum sicut teipsum (*Deut. vi*). » Deinde: « In his » inquit, « duobus mandatis tota lex pendet, et prophetæ (*Math. xxii*). » Deinde tota vita ejus in terris per hominem quem suscipere dignatus est, doctrina et disciplina morum fuit. Divitias, honores, voluptates, et omnia quæ habere cupientes non recte vivebamus, cærendo et docendo vile fecit; paupertatem, contumelias, injurias, dolores, mortemque corporis, et omnia quæ vitare cupiendo a studio bene vivendi solent homines deviare, perpetiundo dejecit. Docuit etiam carnales homines sensibus carnis deditos, nec valentes mente intueri veritatem, quam excelsum locum inter creaturas haberet humana natura, in eo quod hominem assumendo, Verbum Dei ex duabus rebus factum est una persona. Hinc enim est, quod dicitur propheta: « Misit verbum suum, et sanavit eos; et eripuit eos de interitionibus eorum (*Psal. cv*). » In qua tamen missione duo sunt, quæ subtilius pensanda sunt, scilicet ne missio Filii a Patre quasi separabilis intelligatur, aut temporalis. Nam cum hoc a Patre et Filio fieret, ut Filius in carne appareret, congruenter dictus est missus ille, qui in carne apparuit; mississe autem ille, qui in ea non apparuit, quoniam ea quæ coram corporis oculis geruntur foris, ab interiore apparatu naturæ spiritualis existunt; et propterea convenienter missa dicantur; porro forma illa suscepti hominis Filii est, non etiam Patris.

Quapropter Pater invisibilis una cum Filio secum invisibilis eundem Filium visibilem faciendo, mississe cum dicitur. Qui si eo modo visibilis fieret, ut cum Patre invisibilis esse desineret, id est, substantia invisibilis Verbi in creaturam visibilem transiens mutaretur; ita missus a Patre Filius intelligeretur, ut tantum missus et non mittens inveniretur. Cum vero ita accepta est forma servi, ut maneret incommutabilis forma Dei; manifestum est, quod a Patre invisibili et ab invisibili Filio, et ab invisibili Spiritu sancto factum sit, quod appareret in Filio, id est; quod ab illis invisibilibus visibilis ipse mitteretur. Servile enim formam, quam unigenitus Deus assumpsit, tota Trinitas fecit; sed licet sit in ea totius operatio Trinitatis, acceptio tamen ejus solius Filii est, non totius Trinitatis. Quod si in Christo una fuisset facta natura divinitatis et carnis, totius ex

hoc crederetur incarnatio Trinitatis. Sed natura in Christo est una, quam invenitur unigenitus Dei inseparabilem quidem habere cum Patre et Spiritu sancto; propriam vero habet humanitatem suam, cum qua divinitas ejus non unam naturam, sed unam invenitur habere personam. Sed neque temporalis credenda est missio Verbi; cum in ipso Verbo, in ipsa sapientia Dei ab æterno sine tempore fuerit tempus, quo illam in carne apparere oportet. Quæ plenitudo temporis cum venisset, hac ratione dicitur Deum misisse Filium suum, ut cum esset Deus et homo, sicut in utroque nasceretur, sic non coactus sed sponte moreretur in utroque. Passa enim est divinitas cuncta quæ carnis erant in carne; quia passibilem carnem cum humanis affectibus Deus suscepit; non tamen compassa est eum carne, quia impassibilis semper in sua natura divinitas permansit. Idem enim erat Deus, idem homo. Nam et hoc certissima fide discernendum ac tenendum est; quia, sicut in Trinitate quæ Deus est, tres consistuntur personas, unam naturam; sic in Domino Jesu Christo duas debemus naturas intelligere, et unam personam.

Et sicut inseparabiles in natura divinitatis necesse est credi tres personas; sic in persona Christi duas naturas. Credimus ergo Dei Filium sine aliquo nativitatis suæ initio de Patris substantia genitum, Deum de Deo; non ex nihilo, quia de Patre; non nuncupativum, sed nomen habentem ex veritate naturæ. Quid enim prodest Filio, ut nuncupetur unigeniti nomine; si privatur nominis veritate? Frustra namque unigenitus dicitur, si in ejus generatione non naturalis de Deo generante veritas, sed ex donante largitas prædicatur. Et aliis enim, quotquot receperunt eum, credit potestatem filios Dei fieri. Sed in illo sempiternæ nativitatis arcano sempiternus atque immutabilis Pater alterum genuit, non diversum; et quantum generando protulit, tantus ipse permansit. Personaliter distinxit a se, quem naturaliter totum habet in se. Ille igitur ineffabilis de Patre sine initio natus, postquam venit plenitudo temporis (*Galat. iv*), ut missus a Patre fieret ex muliere, totus regnans in sinu Patris, totum semetipsum formans in sinu matris, totus venit in uterum virginis. Neque enim pars ejus remansit in Patre, et pars ejus venit in Virginem, cum totus in Patre maneret, quod erat; et totus in Virgine fieret quod non erat. Sic ergo verus Deus ac summus totum hominem in se accepit: et sic plenitudo divinitatis veritate divinæ humanæque substantiæ inconfusibiliter permanente semetipsam pleno conjunxit homini, ut unitate deinceps manente personæ, nec homo Christus a sua divinitate, nec idem Deus Christus a sua possit humanitate disjungi. Hæc enim personæ inseparabilis unitas, in qua Deus et homo natus est Christus, fecit, ut et homo Christus per gratiam nasceretur ex Deo, salva veritate ac plenitudine humanæ naturæ, et idem Deus Christus voluntarie pateretur in carne salva impassibili ple-

itudinem divinæ substantiæ. Quapropter divinitatem Christi, quam immutabilem sancta Scriptura commendat, sic passam fatemur in carne, ut tamen credamus eam non compassam fuisse cum carne. Ideo enim in carne Deus passus est; quia passibilem carnem accepit. Ideo autem carni compassus non est: quia in carne patiens impassibilis divina natura permansit. « Spiritus Deus est, » ait Dominus (Joan. 14). Spiritus est Pater, Spiritus Filius, Spiritus qui dicitur Spiritus sanctus; et tamen non tres Spiritus sunt, sed unus Spiritus, de quo Dominus dicit: quoniam « Spiritus est Deus, » sicut non sunt tres dii, sed unus Deus. Cum autem unusquisque eorum sit Spiritus, et utique sanctus, Spiritus sanctus qui communis est duorum, et proprie censetur eo nomine, quod commune est amborum, sicut ipse commune est amborum quicquid commune est eorum, divinitas eorum, charitas, suavitas, beatitudo, et cætera.

Sicut enim Filius a Patre est nascendo, sic Spiritus sanctus a Patre, et Filio procedendo; sed principaliter a Patre cum et hoc Filius a Patre nascendo accepit ut Spiritus sanctus procedendo de ipso æque ac de Patre sit. Nascendo quippe Filius de Patre hoc accepit ut Deus de Deo, unusque cum Patre Deus sit. Quod tamen reciprocari ad Filium ratio fidei non permittit: scilicet ut cum similiter Pater et Spiritus sanctus unus sit Deus, similiter etiam de Spiritu sancto æque ac de Patre, Filius esse intelligatur. Fieret enim a duabus partibus unius Filii natiuitas confusio Trinitatis, quod a ratione fidei remotissimum est. Cum ergo sit Spiritus sanctus spiritus Patris et Filii, et ab utroque procedat, sitque charitas et unitas amborum; manifestum est, quod non sit aliquis duorum, quo uterque conjungitur, quo genitus a gignente diligitur, genitoremque suum diligit, ut sint non participatione aliena sed propria essentia, nec alterius dono sed suo proprio servantes unitatem spiritus in vinculo pacis. In processione vero qua procedere dicitur Spiritus sanctus a Patre et Filio, divina ejus coessentia ad eos intelligitur: in eo autem quod etiam in creaturam procedit, donum esse Dei declaratur. Donum enim Dei intantum est Spiritus sanctus, ut donorum Dei quæ nemo omnia habet, nemo ullum habeat, qui Spiritum sanctum non habet, quorum quicumque habet ullum non nisi in Spiritu sancto habet. Dantur autem dona

A multis per Spiritum sanctum, præter charitatem sine qua nihil sunt, nihil prosunt. Nam neque proprie dicitur Spiritus sanctus donum, nisi propter charitatem, de qua dicitur: « Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis (Rom. 14). » Hoc enim dono nihil excellentius, quod solum dividit inter filios regni et filios perditionis, solumque, etiamsi cætera charismata non habeantur, perducit ad regnum. Nam et fides ipsa præter charitatem utcumque potest esse, sed non potest prodesse. Sola enim prodest, quæ per dilectionem operatur. Sanctus enim Spiritus charitas est Patris et Filii; qua se diligunt, et unitas qua unum sunt. Illic cum datus fuerit homini, accendit eum in dilectionem Dei et proximi. Et ipsa dilectio est qua Deus charitas est; nec habet homo unde diligat Deum nisi ex Deo. Unde etiam dicitur, quoniam « Prior » Deus « dilexit nos (Joan. 14); » et quia nos ideo eum diligimus, quoniam ipse prior dilexit nos. Prior enim Deus dilexit nos, non affectu, sed effectu charitatis, cum ante sæcula in adoptionem filiorum nos prædestinavit; in tempore vero beneplaciti sui charitatem suam per Spiritum sanctum diffudit in cordibus nostris. Neminem enim temporaliter diligit æternus, nec efficitur, qui incommutabilis est. Ipse est Spiritus Domini replens orbem terrarum (Sap. 1) omnipotentis suæ bonitate, ingenti ubertate superabundantis gratiæ perfundens omnia pro captu et modo singulorum, et ordines suos singula teneant, et sponte locis suis acquiescant; largiens bona, disponens utilia, piis et fidelibus impertiens divisiones gratiarum; impiis et infidelibus sæpe pacem tribuens temporum, corporum sanitatem, prosperitatem rerum, de rore cæli et de pinguedine terræ abundantiam, et his similia, quæ nunquam subtrahit sanctis ad probationem sanctitatis, et sceleratis ea et peccatoribus indulget, ad provocationem et ædificationem charitatis. Ipse filiis gratiæ, pauperibus spiritu, in presentis vitæ exsilio advocatus est et consolator, virtus in adversis, in tribulationibus adjutor. Ipse docens orare, quomodo oportet, hominemque Deo afficiens, et placentem et exaudibilem efficiens, illuminat intellectum, format affectum; faciens, perficiens, et solus, si solus esse potest, vel dici debet, sufficiens, sed ideo solus sufficit quia separari a Patre et Filio non potest, cum quibus inseparabiliter facit cuncta quæ facit.